

SEVGİLİYE VE DOST(LAR)A MEKTUPLAR: MÜNŞEÂT-I NAHİFİ**Ramazan EKİNCİ*****Öz**

Nahîfî mahlaslı şairlerin en meşhuru olan ve edebiyat tarihimizde “Mesnevi Mütercimi” unvanıyla bilinen Mehmed Süleyman Nahîfî (?-1738), bir asra yaklaşan uzun bir ömür sürmüştü; bu süre içerisinde çeşitli devlet görevlerinde (yeniçerilik, sefir kâtipliği, şikk-ı sâni defterdarlığı vb.) bulunmanın yanı sıra, hem nazım hem de nesir alanında birçok eser kaleme almıştır. Hayatı, sanatı ve eserleriyle alâkalı birçok makale yazılan, tez hazırlanan Nahîfî'nin mensur telifatından *Münşeât*, bugüne kadar pek bilinmeyen ve üzerinde fazla bir çalışma yapılmayan mektuplardan meydana gelmektedir.

Farklı zamanlarda yazılmış sekiz mektuptan oluşan *Münşeât*'taki beş mektup, şairin sevdiğine yazdığı âşıkâne söyleyiş ve edebî ifadelerle yüklü samimi hislerini yansıtmaktadır. Geriye kalan üç mektuptan ikisini bir dostuna veya dostlarına yazdığı, diğerini ise hüner gösterme maksadıyla kaleme aldığı düşünülmektedir. *Münşeât*'ta yer alan şiirlerin (1'i Farsça olan 18 müfred, 17 beyitlik bir kıta, tamamlanmamış 4 gazel, biri *Hamamnâme* olan 2 gazel) hiçbirinin şairin *Divân*'ında yer almaması, eserin kıymetini daha da artırmaktadır. Bu makalede Nahîfî'nin *Münşeât*'ı incelenecek; metnin nüsha(ları) ve muhtevası hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Çalışmanın sonunda şairin hayatı ve edebî şahsiyetine yönelik bazı yeni bilgilerin bulunduğu *Münşeât*'ın transkripsiyonlu metni verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Süleyman Nahîfî, *Münşeât*, Mektup, XVIII. yüzyıl.

LETTERS TO THE DARLING AND FRIENDS: MÜNŞEÂT-I NAHİFİ**Abstract**

Among the most well-known poets who uses the pen name of Nahîfî is Mehmed Süleyman Nahîfî. In our literary history he is known as “translator of *Masnavi*” (died in 1738). He lived a long life nearly a century and during his life he served as various state officials. (janissary, ambassador clerk, şikk-ı sâni official who heads a provincial treasury) In addition he produced many literary Works both in the field of verse and prose. There are many articles and thesis about his life, art and Works. However the *Münşeât*, which is written in prose, includes unknown and unstudied literary letters.

Münşeât contains 8 letters which are written in different times. Among these five them reflects the poets sincere feelings with amorous and literary statements. Two of the remaining three are written to a friend and the last one is thought to be written for the purpose of demonstrating his skills. None of the poems in *Münşeât* take part in his *Divân*, as a result of this the value the work increases. (one in Persian language consists of 17 mufred, one stanza with 17 couplets, unfinished 4 gazel, 2 gazel one of which is *Hammamnâme*) In this article the *Münşeât* of Nahîfî will be examined and detailed information about the contents and contents of the text will be presented. At the end of this study the transcriptional text of *Münşeât*, which contains information about the life and literary figure of the poet, will be introduced.

Keywords: Süleyman Nahîfî, *Münşeât*, Letter, XVIIIth century.

* Dr.; Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ramazanekinci@hotmail.com.

Giriş:

Arapça bir kelime olan “inşâ”, “نشأ” kökünden türetilmiş; sözlüklerde önceleri “ortaya çıkarmak, icat ve ihdas etmek, yaratmak” manalarının karşılığı olarak yer alırken, daha sonra “kurmak, üretmek ve yazmak” gibi anlamlar kazanmış bir sözcüktür. Zamanla bu ikinci kullanımdan hareketle “yazmak, yazma sanatı ve kompozisyon” gibi anlamlar yüklenerek resmî ve özel yazışmaların belirli bir usule göre yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eden bir terim haline gelmiştir. Bu sanatı konu edinen disipline “ilmü’l-inşâ”, inşâ yazarına “münşî”, bu ilmin kurallarına uygun olarak hazırlanmış metinlere de “münşeât” adı verilmiştir.¹

Edebiyat tarihimiz içinde en eski tarihlisi XV. asrın başlarına ait olan mektup türü,² zamanla gelişmiş; bir mektubun nasıl yazılması, mektup yazılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği vb. hususları ayrıntılı şekilde anlatan didaktik mahiyette eserler kaleme alınmıştır. Bunların yanı sıra edebiyat tarihimizin bazı mühim sîmâlarının, inşâ alanında önemli bir yere sahip, itinalı bir dil ve sanat kaygısı güdülen bir üslûpla yazdıkları mektupların derlenmesiyle meydana gelen münşeâtlar da vardır. Muhtevaları itibariyle edebî, tarihî ve didaktik münşeâtlar olarak sınıflandırılan³ bu eserlerin edebî olanları Ali Şîr Nevâyî,⁴ Lâmi‘î,⁵ Veysî,⁶ Nergisî,⁷ Nâbî⁸ ve Kânî⁹ gibi klasik Türk edebiyatının önde gelen şair ve yazarlarına aittir. Kaleme aldığı birçok dinî eserin yanı sıra Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sini manzum olarak Türkçeye tercüme eden ve bu sebeple edebiyat tarihimizde “Mesnevî mütercimi” unvanıyla anılan Nahîfî Süleyman Efendi’nin de rahatlıkla edebî münşeâtlar grubuna dâhil edilebilecek bir münşeâtı vardır.

¹ İsmail Durmuş, “İnşâ”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, C. 22, s. 334.

² Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2008, s. 113. II. Murad ve Fatih zamanında yazılmış mektupları ihtiva eden Yahya bin Mehmed’e ait *Menâhicü’l-İnşâ* adlı eser, bilinen en eski münşeât mecmuasıdır.

³ Bu sınıflandırma “Münşeât” türü ile alakalı en kapsamlı çalışmanın sahibi Halil İbrahim Haksever’e aittir. Münşeâtlarda muhteva, tasnif, yazım teknikleri, üslup; edebiyat tarihimizde münşeâtların kronolojik dağılımı vb. konular hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisî’nin Münşeâtı*, İnönü Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 1995.

⁴ A. Deniz Abik, *Ali Şîr Nevâyî’nin Risâleleri: Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ, Târih-i Mülûk-i Acem, Münşeât (Metin-Gramatikal İndeks-Sözlük)*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1993.

⁵ Hasan Ali Esir (haz.), *Münşeât-ı Lâmiî: (Lâmiî Çelebi’nin mektupları)-İnceleme-Metin-İndeks-Sözlük*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., Trabzon 2006.

⁶ Ahmet Kılıç (haz.), *Münşe’at-ı Veysî (İnceleme-Transkripsiyonlu ve Tenkitli Metin)*, Erciyes Üniversitesi SBE, Devam Eden Doktora Tezi.

⁷ Haksever, *agt.*

⁸ Adnan Oktay (haz.), *Nâbî’nin Münşeât’ı: İnceleme-Metin*, Dicle Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır 2014.

⁹ Güllü Araç (haz.), “Tokatlı Kânî’nin Münşeâtı ve İncelemesi”, Ege Üniversitesi SBE, Devam Eden Doktora Tezi.

1. Nahîfi'nin Münşeât'ı:

Ziya Paşa'ya göre mesnevi türünde hüner sahibi ve kudretli bir şair;¹⁰ Muallim Nâcî'ye göre İstanbul'da yetişen şairlerin en büyüğü;¹¹ Abdülbâkî Gölpınarlı'ya göre XVIII. asır divan şiirinin Nedîm ve Şeyh Gâlib'den sonra en meşhuru, hatta söyleyiş ve dil bakımından onlardan da üstünü¹² olan Nahîfi'nin ismi Mehmed Süleymân'dır. Babasının ismi Abdurrahman (ö.1700-01), dedesinin ismi Sâlih Efendi'dir. Şairin İstanbul'da doğduğu bilgisi üzerinde kaynaklar ittifak eder. İhtilafı olan bahis ise şairin doğum tarihidir.

Nahîfi'nin doğum tarihi hakkında, şairin hayatı ve eserleri üzerinde çalışma yapanlar çeşitli görüşler beyân etmişlerdir. *Hilyetü'l-Envâr*'ı 1099'da tamamlayan Nahîfi, eserin giriş kısımlarında metni 24 yaşında iken yazdığını ifade etmiş, buradan hareketle araştırmacılar şairin doğum tarihini 1075/1664-65 olarak tespit etmişlerdir.¹³ Ancak gözden kaçırılan nokta Nahîfi'nin eserini 24 yaşında bitirdiği değil, yazmaya başladığı bilgisidir. Bu bilgi dikkate alındığında, “bir şair veya yazar başladığı bir eseri aynı yıl içinde bitirmek zorunda mıdır?” sorusu yanıtız kalmaktadır. Nahîfi'nin hemşehrîleri ve muasırları olan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (ö. 1787) ve Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn (1719-1788) gibi muteber kabul edilen biyografi yazarları, şairin doksan yaşının üzerinde iken vefat ettiğini söylerler.¹⁴ Ayrıca XIX. asır şuarâ tezkire yazarlarından Sahhâflar Şeyhizâde Es'ad Efendi (1789-1848), Nahîfi'nin doksan yaşında iken, Hacı Mehmed Tevfik (1814-1857) ise doksan yaşın üzerinde iken vefat ettiğini bildirir. Nahîfi'nin doğum ve ölüm tarihini bildiren yegâne kaynak ise *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* zeyillerinin sonuncusu olan Fındıklılı İsmet Efendi'nin (1845-1904) kaleme aldığı *Tekmiletü's-Şakâ'ik fi Hakk-ı Ehli'l-Hakâ'ik* adlı eserdir. İsmet Efendi, Nahîfi'nin 1056/1646-47 yılında doğduğunu ve 95 yaşında iken 1151/1738'de vefat ettiğini açıklar.¹⁵ Hemen hemen bütün tarihî biyografik metinlerin, Nahîfi'nin 90 yaş veya bu yaşın üzerinde iken vefat ettiği bilgisinde ittifak etmeleri,

¹⁰ Ziyâ Paşa, *Mukaddime-i Harâbât*, Matba'a-i Ebuzyyâ, İstanbul 1311, s.76.

¹¹ Muallim Nâcî, *Osmanlı Şairleri*, İstanbul 1307, s. 102.

¹² Abdülbâkî Gölpınarlı, *Divan Şiiri, XVIII. Yüzyıl*, Varlık Yayınları, İstanbul 1955, s. 13.

¹³ Mustafa Uzun, “Nahîfi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C 32, s. 298;

Murat Karavelioğlu, “Nahîfi Süleyman”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2663> [erişim tarihi: 01.11.2014]

Tamamı 4073 beyit olan mesnevinin 420. beytinde “Bist ü çârümde iken sinn ü sâl / Ya'ni zuhûr itdi bu şîrîn-makâl” bu ifadelerden hareketle eseri 24 yaşında tamamlandığı iddia edilmiştir. Eserin tenkitli metni için bk. Mehtap Erdoğan (hzl.), *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Dr. Tezi, Sivas 2011, s. 637-985.

¹⁴ Ramazan Ekinci (haz.), *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Buhara Yay., İstanbul 2013, s. 105;

Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 420b;

İbnülemin Mahmud Kemâl İnal (haz.), *Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn, Tuhfe-i Hattâtîn*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 213.

¹⁵ Fındıklılı İsmet, *Tekmiletü's-Şakâ'ik fi Ehli'l-Hakâ'ik*, (Tıpkıbasım: A. Özcan), Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 142.

Fındıklılı İsmet'in verdiği bilgilerin sıhhatini teyit eder niteliktedir. Aksi bir iddia bulunmadığı ve elde bulunan bütün deliller Fındıklılı İsmet'in bildirdiklerini desteklediği için Nahîfî'nin doğum tarihini 1056/1646-47 kabul etmek gerekir.¹⁶

Nahîfî iyi bir eğitim alarak aklî ve naklî ilimlerdeki tahsilini tamamladı. Ayrıca Osmanlı devri hattatlarının üstâdları arasında yer alan Hâfız Osman Efendi'den (ö. 1698) sülüs ve nesih hatta icazet aldı. Gençlik yıllarında dergâh-ı âlî yeniçeri kalemine kâtip olarak giren şairin devlet memuriyetinin ne zaman başladığı bilinmemektedir. İyi ahlâk sahibi, azimli ve çalışkan olması hasebiyle görevi başyazıcılığa yükseltilmiş; hâcegân-ı dîvân sınıfına dâhil olmuştur. Hangi sebeple olduğu bilinmemekle birlikte 1094/1683'te Mısır'a gitmek üzere yola çıktığında, Konya'ya da uğramıştır. Sultan II. Mustafa (ö. 1703) zamanında 1110/1699'da İran şahına resmî elçi olarak gönderilen Ebû Kavuk Mehmed Paşa'nın maiyetinde Nahîfî de bulunmuş; Revan, Tebriz, Nahcivan, Kazvin, Kum, Kâşân ve İsfahan'ı gezmiştir. Sultan III. Ahmed (ö. 1736) zamanında 1131/1719'da Avusturya kralına gönderilen heyetin içinde Nahîfî de yer almıştır. Yaklaşık 9 ay kaldıkları Viyana'dan 1132/1720'de İstanbul'a dönmüşlerdir. Vazifesini lâıyıkıyla yerine getirmesi sebebiyle Nahîfî, dîvân-ı sultânî hâceliğinden başmukata'acılığa yükseltildi. 1138/1725-26'da vefat eden Mustafa Safâyî Efendi'nin yerine şikk-ı sâni defterdârlığına tayin edildi. Yaklaşık bir yıl sonra kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.¹⁹ Cemâziyelevvel 1151/4 Eylül 1738'de İstanbul'da vefat etti.¹⁷

Nahîfî'nin manzum ve mensur birçok eseri bulunmaktadır. Ayrıca Nahîfî mahlaslı diğer şairlere ait bazı eserler de Mehmed Süleyman Nahîfî'ye isnâd edilmiştir. Nahîfî'nin hayatı, sanatı ve eserleriyle alakalı hazırlanan en son çalışmanın sahibi Şaban Er, Nahîfî hakkında bildirilen birçok yanlış düzelterek şairin eserlerini şunlar olarak bildirmektedir:

Manzum eserleri arasında *Dîvân*, *Mesnevî-i Şerîf* Tercümesi, *Hilyetü'l-Envâr*, *Hicret-nâme*, *Mevlidü'n-Nebî*, *Mi'râciyye*, *Zuhrü'l-Âhire*, *Mev'izatü'n-Nüfûs*, *Enfûs ü Âfâk*, *Âdâb-ı Tarîkat* ve *Kavâ'id-i Hakikat*, *Mübâhese-i Kazâ ve Kader*, Ka'b bin Zühayr'in *Kasîdetü'l-Bürde*'sinin Türkçe Tahmisi, İmâm Busîrî'nin *Kasîdetü'l-Bürde*'sinin Türkçe Tercümesi ile Türkçe, Arapça ve Farsça Tahmisleri yer almaktadır.

¹⁶ Şairin doğum tarihiyle alakalı tartışmalarda, bilhassa Ayvansarâyî ve Fındıklılı İsmet'in verdiği bilgiler gözden kaçırılmış olduğundan bu bahis üzerinde ayrıntılı durulmuştur. Makalemizin konusu doğrudan Nahîfî'nin hayatı olmadığından, bundan sonraki kısımlar kısa tutulacak ve Nahîfî'nin hayatı ve eserleriyle alakalı yapılmış en kapsamlı iki çalışma olan Âdem Ceyhan'ın "Süleyman Nahîfî ve Kasîde-i Mudariyye Tahmîsi" adlı makalesi ve Şaban Er'in *Nahîfî Süleymân Efendi Külliyyâtı* adlı kitabından istifade edilerek özetlenecektir.

¹⁷ Âdem Ceyhan, "Süleyman Nahîfî ve Kasîde-i Mudariyye Tahmîsi", *Akademik Bakış*, Güz (Urfa) 1997, s. 32- 37; Şaban Er (haz.), *Nahîfî Süleymân Efendi Külliyyâtı*, Kutupyıldızı Yay. İstanbul 2014, s. 16-36.

Mensur eserleri arasında İbnü'n-Nahvî'nin *Kasîdetü'l-Münferice*'sinin Türkçe Şerhi, *Risâle-i Hizriyye*, *Risâletü'l-Kalemiyye*, *Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Mustafâ*, *Âsâf-nâme*, *Sefâret-nâme*, *Gazevât-ı Nebî* ve *Münşeât* yer almaktadır.¹⁸

Nahîfi'yle alâkalı malumat veren eski harfli kaynaklarda (şuara tezkireleri,¹⁹ *Mecelletü'n-nisab*, *Osmanlı Şairleri*, *Osmanlı Müellifleri*, *Sefîne-i Evliyâ*, *Tuhfe-i Nâilî* vb. diğer biyografik kaynaklar²⁰) şairin *Münşeât*'ı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca şairin hayatı, sanatı ve eserleri ile ilgili yazılan kitap ve makalelerde,²¹ bazı ansiklopedi maddelerinde,²² eserleri üzerinde hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinde²³ *Münşeât*'ın ismi dahi zikredilmemiştir.

¹⁸ Er, *age.*, s. 11-13.

¹⁹ Pervin Çapan (haz.), *Mustafa Safâyî, Tezkire-i Safâyî*, AKMB Yay., Ankara 2005, s. 649-660; Adnan İnce (haz.), *Sâlim Efendi, Tezkiretü's-Şu'arâ*, AKMB Yay., Ankara 2005, s. 653-658; Abdülkerim Abdulkadiroğlu (haz.), *İsmâil Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr*, AKMB Yay., Ankara 1994, s. 443-449; Bilal Güzel (haz.), *Kemiksizzade M. Safvet, Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Eş'âr İsimli Şairler Tezkiresi*, Gazi Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, Ankara 2012, s.690-706; Rıza Oğraş (haz.), *Es'ad Efendi, Bağçe-i Safâ-enduz*, Kültür Bak. e-kitap [erişim tarihi: 01.11.2014] <http://ekitap.kulturizm.gov.tr/Eklenti/10734.bahcepdf.pdf?0>, s.169-179; Ömer Çiftçi (haz.), *Fatin Davûd, Hâtimeü'l-Eş'âr*, Kültür Bak. e-kitap [erişim tarihi: 01.11.2014] <http://ekitap.kulturizm.gov.tr/Eklenti/10736.metinpdf.pdf?0>, s. 399-400; Ruhsar Zübeyiroğlu (haz.), *Mehmed Tevfik Efendi, Mecmuatü't-Tercim*, İstanbul Üni. SBE; Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989, s. 7-9.

²⁰ Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 420b; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal (haz.), *Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn, Tuhfe-i Hattâtîn*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 213-214; Ramazan Ekinci (haz.), *Hâfız Hüseyin Ayyansarâyî, Vefeyât-ı Ayyansarâyî*, Buhara Yay., İstanbul 2013, s. 105; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifîn, Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, C. 1, s. 404; Fındıklılı İsmet, *Tekmiletü's-Şakâ'ik fî Ehli'l-Hakâ'ik*, (Tıpkıbasım: A. Özcan), Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 142-145; Ahmed Rif'at, *Lügât-ı Târihiyye ve Coğrafîyye*, İstanbul 1300, C. 7, s. 77; E.J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, (çev. A. Çavuşoğlu) Akçağ Yay., Ankara 1999, C. 3, s. 323-328; Fâik Reşâd, *Eslâf*, 'Âlem Matba'ası, İstanbul 1312, s. 32-35; Nuri Akbayar (haz.), *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, C. IV, s. 1223; Muallim Nâcî, *Osmanlı Şairleri*, İstanbul 1307, s. 101-105; Muallim Nâcî, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 319; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1316, C. 6, s. 4569; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Dersaadet 1333, C. II, 455-456; Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz (haz.), *Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ*, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, C. 5, s. 151-157; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (tıpkıbasım: C. Kurnaz-M. Tatçı), Bizim Büro Yay., Ankara 2001, C. 2, s. 4252.

²¹ Âmil Çelebioğlu (haz.), *Mesnevî-i Şerîf: Ashı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfi Tercümesi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967, C. 1, s. C-D; Âmil Çelebioğlu, "Süleyman Nahîfi ve Fazilet-i Savm (Zuhrü'l-Ahire) Adlı Eseri", *Diyanet Dergisi*, S. 12, Ankara 1972, s. 342-350; Âmil Çelebioğlu, "Süleyman Nahîfi'nin Hicretü'n-Nebî'nin Adlı Mesnevîsi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 1986, İstanbul 1987, s. 53-87; Âmil Çelebioğlu, "Nahîfi'nin Risâle-i Hidriyye'si", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 335-347; Âdem Ceyhan, "Süleyman Nahîfi ve Kasîde-i Mudariyye Tahmîsi", *Akademik Bakış*, Güz (Urfa) 1997, s. 32-43; Âdem Ceyhan, "Süleyman Nahîfi'nin Mevlidü'n-Nebî Mesnevîsi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 14, Erzurum 2000, s. 89-141.

²² Komisyon, "Nahîfi Süleyman", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1986, C. 6, s. 498; Atila Özkırmırlı, "Nahîfi Süleyman", *Türk Edebiyatı Tarihi (Ansiklopedisi)*, İnkılap Yay., İstanbul 2004, C. 2, s. 949-950; Nilgün Açık, "Nahîfi", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, AKMB Yay., Ankara 2006, C. 6, s. 495-496.

²³ Ali İrfan Aypay, *Nahîfi Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)*, Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1992; [Tezde, *Münşeât* şairin eserleri arasında zikredilmemiş; A. C. Yöntem'in verdiği bilgiler kısaca iktibas edilmiştir.]; Zekeriya Usluer, *Süleyman Nahîfi Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-envar'ı*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, İstanbul 1994; Oya Yasav, *Hilyetü'l-Envar*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, İstanbul 1995; Yusuf Karaca, *Süleyman Nahîfi Efendi ve Mevlidi*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, Ankara 1997; Arife Çomar, *Süleyman Nahîfi, Enfüsü'l-Afak*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, İstanbul 2001;

Nahîfî'nin *Münşeât*'ının varlığından bizleri haberdar eden ilk kişi Ali Cânib Yöntem'dir. 1927 yılında *Hayat Mecmuası*'nda Nahîfî hakkında kaleme aldığı makalede, şairin diğer eserlerinden olduğu gibi *Münşeât*'ından da bahsetmiş; eserden alıntılar yaparak çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁴

Abdülbaki Gölpınarlı, Varlık Yayınları için hazırladığı muhtasar *Divan Şiiri (XVIII. Yüzyıl)* adlı eserde Nahîfî'den bahsederken şairin *Münşeât*'ının olduğunu bildirir.²⁵

1995 yılında Halil İbrahim Haksever tarafından hazırlanan *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisî'nin Münşeâtı* adlı doktora tezinde, Nahîfî'nin *Münşeât*'ının mahiyeti hakkında bilgi verilmeksizin iki nüshasının olduğu bildirilmiş ve fazla bir değerlendirme yapılmamıştır.²⁶

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ne yazılan Nahîfî maddesinde, *Münşeât*'tan bahsedilmiş, ancak muhtevasına yönelik yapılan değerlendirme de *Makâlât-ı Nahîfî* ile karıştırılmıştır.²⁷

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü için yazılan Nahîfî maddesinde ise eserin ismi zikredilmiş; mahiyeti hakkında değerlendirme yapılmamıştır.²⁸

Bu makalenin tamamlandığı sırada *Nahîfî Süleyman Efendi Külliyyâtı* adlı bir eserin yayınlandığı duyurulmuş; eserin tanıtımında *Münşeât*'ın da transkribe edildiği bilgisi verilmiştir.²⁹

Haşim Keskinsoy, *Mekkî ve Nahîfî'nin Kaside-i Bürde Tahmisleri*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, Kahramanmaraş 2011. (Bu tezdeki Nahîfî hakkındaki bilgiler, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Nahîfî" maddesinin tekrarıdır.)

²⁴ Ali Cânib Yöntem, "On İkinci Asr-ı Edebî'nin Meşhûr Sîmâlarından Süleymân Nahîfî", *Hayat Mecmuası*, S. 22, s. 423-426, 28 Nisan 1927.

²⁵ Gölpınarlı, *age.*, s. 11.

²⁶ Haksever, *agt.*, s. 135.

²⁷ Uzun, *age.*, s. 299. Bahsi geçen *Makâlât-ı Nahîfî* adlı eser incelenmiş ve bu metnin, A. Çelebioğlu tarafından neşredilen *Risâle-i Hızriyye*'nin farklı bir nüshası olduğu tespit edilmiştir.

²⁸ Karavelioğlu, agm, <http://www.turkedebiyatuisimlerozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2663> [erişim tarihi: 01.11.2014]

²⁹ Şaban Er, *Nahîfî Süleymân Efendi Külliyyâtı*, Kutupyıldızı Yay. İstanbul 2014. Eserin temini için makale bekletilmiş; yayımlandığı bilgisi (27.11.2014) ilan edildikten 25 gün sonra kitap satışa sunulmuştur. Kitapta nüsha tanıtımı ve kısa bir değerlendirmeden sonra *Münşeât*'ın metni verilmiştir. Mektupların yazım tarihi ve muhatapları, muhteva, dil ve üslup hususiyetleri ayrıntılı irdelenmemiştir. Bazı mektuplarda göz yanılması sebebiyle satır atlamaları, müstensihnin dikkatsiz hatından kaynaklanan kısmi okuma hataları ve vezin problemleri bulunduğu için daha evvelden hazırladığımız bu makalenin neşredilmesine karar verilmiştir.

1.1. Nahîfi Münşeât'ının Nüshaları:

Kütüphane kayıtları ve kataloglarda yapılan aramalar neticesinde “Münşeât-ı Nahîfi” adıyla kaydedilmiş iki nüshaya ulaşılmıştır. Bunlardan ilki Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Edebiyat 406 numarada kayıtlıdır. Tamamı 28 yaprak olan yazma, 206x145, 145x70 mm ölçülerindedir. Metnin satır sayısı şiirlerin bulunduğu kısımlarda değişmekle beraber umumiyetle 19’dur. Nesih hatla ve başlıklar kırmızı, diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır.

Eserin zahriyesinde “Enderûn-ı Hümâyûn’a çıranklık için merhûm Câvid Ahmed Beg’e gönderilen arz-ı hâldir” başlığıyla kaydedilmiş bir mektup yer almaktadır. Asıl eser 1b’de başlar. Metnin üzerine “Meşhûr Süleymân Nahîfi’nindir” diye bir not düşülmüştür. Tamamı bir bütünmüş gibi yazılmış, bağlam gözönünde tutulduğunda birbirinden bağımsız sekiz mektuptan meydana gelen metin 26a’da sona ermektedir. Burada sayfa kenarına “Küçükoda’da Galatasarâyı’nda Hâricî-zâde ³⁰ merhûma tahrîr ettirmişimdir” ibaresi farklı bir hatla kaydedilmiştir.³¹ 26b-28a arasında ise Seyyid İbrâhîm isimli biri tarafından yazılmış yedi mektup yer almaktadır. 28b’de ise kime ait olduğu bilinmeyen bir mektup ve bu mektubun altında Alî Emîrî Efendi’ye ait vakıf mührü bulunmaktadır.

Yazmanın müstensihisi çok dikkatli değildir. Eser boyunca birçok yazım hatası yapmıştır. Kimi zaman “hâ” ile yazılması gereken kelimeleri “hı” ile yazmış, “sin”ler ve “şın”ları, “be”ler ve “ye”leri karıştırmış, birçok yerde harfleri eksik yazmış, harflerin noktalarını koymayı unutmuştur.

“Münşeât-ı Nahîfi” adıyla kayıtlı ikinci yazma ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda Muallim Cevdet Yazmaları 22 numarada bulunmaktadır. 240x185 mm. ölçülerinde, VII+98 varaktan müteşekkil bir yazmadır. Yazmanın zahriyesinde “Münşeât-ı Nahîfi Efendi” “Sene 1275(1858-59)” kayıtları vardır. 1b-40b arasında 156 kısa mektup/ariza bulunmaktadır. 156. arizanın altında “Harrerehû Tâhir Şevkî-i Belgradî, Sene 1281(1865)” kaydı vardır. 41a boş olup 41b-42a’da önceki kısımda yer alan 156 mektup/arizadan farklı olarak 3 mektup daha mevcuttur. 42b’den 92b’ye kadar olan kısım boştur. 92b-93a’da İbrahim İzzet Belgradî’den Bosna Vilayeti yetkililerine yazılmış 3 ariza vardır. 93b-97a arası boştur. 97a’da bir babadan oğluna derslerine iyi çalışması ve okuluna devam etmesi hususunda yazılmış kısa bir

³⁰ “Hâricî-zâde” ibaresi sehven “حارجى زاده” şeklinde yazılmıştır.

³¹ Bu ibareden hareketle Millet Kütüphanesi yetkilileri eserin Nahîfi tarafından yazdırılmış olabileceği sonucuna varmışlardır. Bizce bu sonuç kesinlikle yanlıştır. Nahîfi gibi âlim ve hattat bir şairin böylesi dikkatsiz bir müstensihisi eser çoğaltırması ve sonuna kendi yazdığı bildirilen tek satırlık ibareyi bile yanlış/eksik yazması güç bir ihtimaldir.

mektup bulunmaktadır. 97b boştur ve 98a’da Makâm-ı Ser-askeriye yazılmış bir müzekkere yer alır.

“Münşeât-ı Nahîfi” adıyla kayıtlı ikinci yazma, aynı adla kayıtlı ilk yazmadan tamamıyla farklıdır. Süleyman Nahîfi’nin isminin yer almadığı, kime yazıldığı belli olmayan, edebî ifadelerden uzak, herhangi bir devlet işiyle alakalı malumatın aktarıldığı tarihî belgelerdir. Eserin neye istinaden “Nahîfi”ye mâl edildiği ve bu Nahîfi’nin hangi Nahîfi [Şemseddin Nahîfi (ö. 1494), Ispartalı Mehmed Nahîfi (ö. 1610), Süleyman Nahîfi (ö. 1738), Keşanlı Mehmed Nahîfi (ö. 1788), Mustafa Nahîfi (ö. 1849)] olduğu tespit edilememiştir.

Ayrıca münşeât mecmualarında yapılan taramalarda, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 3753/1 numarada kayıtlı “Mecmua-i Münşeât ve Fevâid” adıyla kayıtlı içinde fetva örnekleri, silsilenâmeler, lugazlar ve bazı şairlerin mektup örneklerinin bulunduğu mecmuada Nahîfi’ye ait mektupların olduğu kayıtlıdır.³² Adı geçen eser üzerinde yapılan ayrıntılı incelemede Nahîfi’ye ait mektuba rastlanmamıştır.

1.2. Mektupların Muhatapları:

Münşeâtlarda, bilhassa Lâmi‘î, Nergisî ve Nâbî gibi klasik Türk edebiyatının önde gelen sîmâlarının kaleme aldıkları mektuplarda umumiyetle muhatapların ismi ve bazen de mektubun yazılma sebebi başlığa kaydedilmiştir.³³ Nahîfi’nin *Münşeât*’ında ise böyle bir tasarrufta bulunulmamıştır. Mektupların kimlere yazıldığı sadece metin içindeki küçük ipuçları vasıtasıyla tespit edilebilmektedir. Muhatapların kim ya da kimler olabileceğine yönelik karinelere geçmeden *Münşeât* üzerinde çalışma yapanların bu konudaki fikirlerini değerlendirmek istiyoruz.

Nahîfi’nin *Münşeât*’ını inceleyen ilk araştırmacı olan Ali Cânib Yöntem mektupların muhatabına yönelik şu değerlendirmelerde bulunur:

“Yaşadığı aşk maceralarının günü gününe tesbît edilmiş ilhâmlarından ibâretidir. Mektûblarının çoğu sevgilisinin vefâsını, ba‘zısı lâkaydîsini anlatır. Ekserisi irticâlen yazılmış manzûmeleri ihtivâ eder.”³⁴

Şaban Er ise Ali Cânib’in yanıldığını ifade ederek bu mektupların bir devlet büyüğüne veya dostuna yazdığı iştiyak mektupları olduğunu söyler:

³² http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=50046

³³ Bu konudaki örnekler için bk. Hüseyin Karaman (haz.), *Lâmi ‘î Çelebi’nin Münşeâtı*, Kocatepe Üniversitesi SBE, YL Tezi, Afyon 2001, s. 61, 73; Haksever, *agt.*, 343, 349, 351.

³⁴ Yöntem, *agm.*, s. 423.

“Nahîfi Efendi’nin bu mektûblarındaki muhâtabı sevgilileri değildir ki aşklarından bahsetmiş olsun! Gerek Cânib’in birkaç paragrafını alarak bu garîp değerlendirmede bulunduğu beşinci ve altıncı mektûbların veyâ gerekse hiç bahs etmediği diğer 6 mektûbun tamâmı tedkîk edilirse, hakikat anlaşılacaktır. Evet, Nahîfi Efendi’nin âşıkâne şiirleri de vardır ve dîvân nüshalarında kayıtlıdır; ancak bu mektûbları sevgililere yazılmış aşk mektûbları değil, zâhirî ve bâtinî makâmı pek yüksek bir devlet adamına veyâ bir dostuna iştiyâk mektûblarıdır.”³⁵

Bizce Ali Cânib Yöntem, aşk mektuplarından hareketle Nahîfi’nin mektuplarının tamamını aşk mektubu olarak değerlendirmiş; Şaban Er ise Nahîfi’nin dostlarına yazdığı 2, 6 ve 8. mektuplarından hareketle *Münşeât*’taki mektupların tamamının dostlara yazılmış olabileceği yönünde kanaatlerini bildirmiştir. Şüphesiz bu çıkarımda bulunmasında Nahîfi’nin Hz. Peygamber sevdalısı, âlim, fâzıl ve dindâr bir şahıs olması etkindir.

Münşeât ayrıntılı tedkîk edildiğinde mektupların muhataplarının iki gruba ayrıldığı görülecektir. İlk gruptaki mektupların muhatabı, şairin gönülden bağlı olduğu, âşık olduğu kişidir. İkinci gruptaki mektupların muhatab(lar)ı ise Nahîfi’nin dostlarından birileri olmalıdır. İlk gruptaki mektupların muhatabının kim olduğu hususunda yazar, *Münşeât*’ta şu ipuçlarını verir:

“Hattâ bu şabâh -ki şabâhu’l-ğayr-ı yevmü’l-ğamîsdür ve ibtidâ-yı donanma-yı nefisdür- cünüd-ı tıyûrdan kamârî du‘ âcılarına vazîfe-i fakîrâne olan erzen-efşânde-i dest-i i‘ tiyâd olurken, mürüvvetlü efendimüñ teveccüh ü rağbeti dil ü câna galebe idüp, neşr ü nişâr üzre iderken ‘Arabî ve Fârisî edâ ile ba‘de’l-besmele “‘alâ yedi **Feyzu’llâh**, be-dest-i pâk-i **Feyzu’llâh**” diyü kumrucuklara erzen-efşân-ı emânet-i du‘ â oldum. Hiç bunu yazmak şîve-i cünûndan aşağı degildür, ammâ efendim galeyân-ı ‘aşk âdemi böyle hayret-zede vü hallât eyler.” (vr. 4b)

“Benim efendim, cünd-i kamârî her seher ‘alâ yedi Feyzu’llâh ‘unvânıyla erzen-efşân olup efendime lisân-ı hâl tesbîhüñiz siyâkıında du‘ â-yı hayr eyleñ diyü, Mecnûn-ı ‘Âdiye şebîh hâlet zühür ider oldı.” (vr. 15b)

1. ve 4. mektuplarda yazar, mektubunun muhatabının ismini “Feyzullah” olarak bildirir. 3, 5 ve 7. mektuplarda muhatap olarak herhangi bir şahsın ismi anılmaz. Ancak 1 ve 4. mektuplardaki lirik ifadeler, hitap tarzı ve âşıkâne üslûp diğer mektupların da “Feyzullah”a

³⁵ Er, *age.*, s. 193.

yazılmış izlenimini uyandırır. Bu mektuplardaki sevgi ve muhabbet ifadelerine 2, 6 ve 8. mektuplarda hiç rastlanmaz, sıraları bildirilen bu mektuplar muhtemelen dostlarından birilerine yazılmıştır.

Mirzâzâde Sâlim Efendi, tezkiresinde Nahîfî'den bahsederken onunla alâkalı şöyle bir latifeye yer vererek bir mahbûba âşık olduğunu bildirir:

“*Latife*: Eyyâm-ı güzeşesinde mütercem-i pâkîze-ta‘bîr bir nev-cevân-ı serv-kâmetin kemend-i zülf ü dâm-ı sevdâsına giriftâr ü esîr olduğu demler bâr-ı tâkat-güzâr-ı ‘işve vü nâzdan esîr-i firâş olup dil-hûn ve pîster-i derd ü mihnetde zâr u zebûn olmanın ber-kâ’ide haste ve zahm-ı bî-‘ilâc-ı ‘aşk ile şikeste yatır iken dil-dâdesi olduğu yâr-i nâzik-zâmîr bunun hâste vü derdnâk olduğundan habîr olup ol zâr u bî-çâreyi ‘iyâdet ve hasteligin görmege gelip ziyâret eylediğinde dest-i sîmînin ol dil-şudenin sîne-i gamgînine koyup bî-çârenin hâl ü hâtırın su‘âl eyledikde yatdığı yerden derdmend bu hasb-i hâl ile bed‘en makâl eylediği mütercem-i sâf-bâlin şâyeste-i merhamet olduğuna istidlâl olunur.

Beyt

Sanma rahminde sunar destin dil-i mecrûhuma
Ol kemân-ebrû cigerde tîr-i müjgânın arar^{36,37}

Sâlim Efendi’nin beyan ettiği üzere Nahîfî’nin âşık olduğu kişi bir mahbûbdur. Mektuplarda ismi verilen Feyzullah, bir erkek ismidir. Samimî ve âşıkâne hislerle yazılmış zarif ifadelerin muhatabı Feyzullah, Sâlim Efendi’nin bahsettiği mahbûb olabilir. Bu ihtimali güçlendiren yegâne delil ise Feyzullah’a yazılan mektupların, Sâlim Efendi’nin *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ*’sının tamamlanmasından evvel kaleme alınmış olmasıdır.³⁸

Her ne kadar bugünün insanının tasavvuruna uygun olmasa da klasik Türk edebiyatı dönemi şairlerinin birçoğunun ve bazı mutasavvıf şahsiyetlerin divanlarında mahbûbların isimlerine yer verildiğine, onlara âşık olduğuna dair ibare ve ifadelere rastlanmaktadır. Divan şiirindeki bu tasarruflar farklı açılardan izah edilmektedir. “Gerek aynı cinsten gerekse karşı cinsten bir insanı sevmek tabîî aşktır. Meşrû sınırlar içinde kalması şartıyla tabîî aşk mübah ve

³⁶ Bu şiirin tamamı için bk. Aypay, *age.*, C. II, s. 123.

³⁷ İnce, *age.*, s. 657-58.

³⁸ İleride de görüleceği üzere Feyzullah’a gönderilen mektupların yazım tarihi 1125/1713-14’tür. Sâlim Efendi’nin *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ*’sının tamamlanış tarihi ise 1134/1722’dir. bk. Haluk İpekten, *vd.*, *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yay., Ankara 2002, s. 109.

câizdir.”³⁹ Ayrıca erkek güzelliğine hayran olma duygusu mutlaka cinsî arzular uyandırmaz. Her şeyden evvel güzellik insanda olsun, tabiatta veya eşyada olsun başlı başına bir değerdir. Dinî duygu, örf ve âdetlerin sıkı baskısı altında yaşayan ve ince bir zevke sahip olan, tasavvuf ile beslenen bu şairlerin hepsini, şehevî hislerinin esiri kabul etmek yanlıştır.⁴⁰ Klasik Türk şiirinde aşkın niceliğiyle alâkalı araştırmalarda ortaya konduğu üzere ilâhî aşk, en kudretli tecellisini güzel insan çehresinde kendini gösterir. Âşğın, maşûka bakışı temiz olmalı ve her türlü çirkin ihtiraslardan uzak bulunmalıdır. Hem mahbûbun hem de mahbûbenin böyle bir hisle teması, insanı İlâhî aşka ulaştırır ve hakka vasıl eder.⁴¹ Özellikle bazı mutasavvıf ve dindar şairler, güzellerin suretlerini İlâhî güzelliği aksettiren bir ayna gibi kabul etmekte; onların varlıklarında, yüzlerinde Allah’ın çeşitli isim ve sıfatlarının tecellisini seyrettiklerini anlatmaktadırlar. Buna benzer alâka ve aşk ifadelerinde şehevî bir niyet ve nazar sezilmemekte; cemâl sahibi yaratıcının güzelliğinin insan ve tabiattaki tezahürlerine karşı hayranlığın söz konusu olduğu görülmektedir.⁴²

Hayatı boyunca dinî ve nasihat-âmiz eserler kaleme almaya gayret eden; bilhassa Hz. Peygamber’e duyduğu muhabbet ve hasretin neticesinde birçok na‘t, mevlid, hilye vb. türlerde şiirler kaleme alan; Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sini manzum olarak Türkçeye çeviren ve bazı kaynaklarda Mevlevî olduğu bildirilen Nahîfî’nin Feyzullah isimli kişiye karşı aşkı, dindar ve mutasavvıf şairlerin bütün güzel ve güzelliklere yönelik aşkları kategorisinde değerlendirilmelidir. Nahîfî’nin adı geçen şahsa dinî ve ahlâkî sınırların dışında davrandığını iddia etmenin şaire yapılacak bir haksızlık olacağı kanaatindeyiz. Zira mektuplarda da görüldüğü üzere şairin âşık olduğu kişiye yönelik gayr-ı meşrû münasebeti aksettirecek hiç bir ifadesi bulunmamaktadır. Aksine Nahîfî, muhatabına dinî telkinler ve nasihatlerde bulunur:

- “Eger taqdir-i Hallâk-ı Bî-çün ile hasret ü iştiyâkına taħammül idemeyüp ölürsem, cân-ı nālânımı ve rûh-ı revânımı Fâtiħa ve İhlâş ve du‘â-yı ħayr ile mesrûr ve der-yâd eylemeñi niyâz iderim. Eger mevt muħadder ise mev‘id-i mülâkâtımız, civâr-ı sultân-ı enbiyâda -‘aleyhi efdâlü’t-teħâyâ- ve firdevs-i a‘lâda olmağ recâsın eylerim.” (vr. 6a)

³⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1997, s. 61.

⁴⁰ Mehmet Kaplan, “Divan Şiirinde Kadın Aşk Yok mudur?”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, haz. Mehmet Kalpaklı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 263.

⁴¹ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 589-90.

⁴² Âdem Ceyhan, “Ahmed Paşa’ya Bir İsnad Dolayısıyla Divan Şiirinde Aşkın Niceliği”, *Bursalı Şair Ahmed Paşa ve Dönemi*, Editör: Bilal Kemikli, Bursa 2010, s. 270.

- “Çok çok şalavât-ı şerifeye meşgûl ol, seni Allâhu ‘azîmü’ş-şâna havâle eyledim. Ben kuluñı efendim du‘â-yı hayırdan ferâmûş eyleme.” (vr. 8a)
- “Ben el-ğamdüli’llâhi te‘âlâ İslâmı ve ‘ırzımı anuñ gibi mi bilürüm? Yâ senüñ ‘ırzuñı, dînuñı ve sâ’ir umûruñı benim gibi mi şağınur?” (vr. 24b)
- “İllâ âyâ ne tarîk ile kudretim mertebesi mazhar oldıgım ni‘am-ı celîle-i İllâhiyye’yi, efendime vâriş ideyim diyü, mülâhaza eşnâsında ka‘â görmeyüp ve işidmedigim nesağ üzere emsile-i ‘Arabiyye’ye ta‘bîk ile ba‘z-ı kavâ‘id-i Fârisiyye beyân itmek bâbında, bir nümüne ve bend ihtirâ‘ olunmuşdur ki şâyeste-i nazar-ı rağbet ü i‘tibârları olursa daği a‘lâsı mümkindür.” (vr. 14a)

Bunlara ilaveten mektuplarda birçok Arapça dua, temenni ve âyetlerden örnekler vardır. Kişinin gayr-ı meşrû münasebet tesis ettiğî birine, hem dinî telkînde bulunması hem de sözlerini dua ve âyet iktibaslarıyla desteklemesi mümkün görünmemektedir.

1.3. Mektupların Yazım Tarihi:

Metnin içinde mektupların yazım tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Farklı zamanlarda yazılmış intibanı uyandıran mektupların tamamının yazım tarihlerini tespit etmek güçtür. Ancak *Münşeât*’taki bazı ifadeler, mektupların yazım tarihiyle alakalı ipuçları vermektedir. Yazar 2. mektubunda, muhatabının kendisinden istediğî *Hilyetü’l-Envâr* adlı eserinin henüz bitmediğîni beyan eder; müsvedde olduğunu söyleyerek bazı kısımlarının da tamamlanmadıgını ifade eder:

“Ba‘dezâ *Hilye-i Şerife-i Şahîha* murâd buyurulmuş. ‘Ale’r-re’si ve’l-‘ayn! İnşâ’allâhu te‘âlâ ‘ale’t-tafşîl cem‘ ü tahrîr ve irsâl-i ‘izz-i huzûr-ı dil-pezîrleri kılınur ve *Hilyetü’l-Envâr* ismiyle müsemmâ şerh-i manzûme-i fakîrâne, perîşân-tahrîr ü ebb-zede (?) ve ekşer mevâzi‘i mağv u işbât ve tebdîl ü tağvîle muhtâc olmağla bir vech ile şâfiye-i nazar ü irsâl degildür. Hudâ hağkîçün cân dirîğ olmadıgı muhtâc-ı beyân degildür.” (vr. 9a)

“Şâlişen muğarrer olan daği nâ-tamâm olup, beş altı cüz’ ve hitâmında olan Ümmü Ma‘bed rivâyeti gayr-ı mektûbedür. Yoğsa va’llâhu’l-‘azîm hilâf-ı rızâ işâretlerine ‘adem-i imtişâl emr-i muğâl idi. Bu mezkûrât ma‘lûm-ı sa‘âdetleri oldıktan soğra, elbette buyrulur ise yine dirîğ olunmaz. Ancak ketb ü istinsâh olunmamağ ve itdirilmemek şartıyla meşrû olursa luğf idüp, huşûş-ı mezbûrda müsâmağamız bî-vefâyi vü nâdânlıgımıza ğaml buyurulmaya” (vr. 9a-9b).

Hilyetü'l-Envâr, Nahîfî'nin Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini anlattığı telifidir. Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan bu hilye, edebiyat tarihimizde yazılmış en hacimli hilyelerden biridir. Eserin sonunda şair, metnin tamamlanışına şöyle bir tarih düşürmüştür:

Söyledi târihini Rûhu'l-Emîn

“Hilye-i zîbende-i fâhr-ı güzîn” (1099)⁴³

Bu beyte göre eserin tamamlanış tarihi 1099/1687-88'dir. Yazar, 2. mektubunda *Hilyetü'l-Envâr*'ı henüz bitirmediğini bildirdiğine göre, bu mektubun yazım tarihi en geç 1099/1687-88 olmalıdır.

2. mektup ile 6. mektup arasında çeşitli yönlerden benzerlik bulunmaktadır. Her iki mektupta da Nahîfî, muhatabına eserlerinden bahsetmekte ve henüz tamamlanmadığını ifade etmektedir. Ayrıca muhatabının kendisinden istediği eserlerini göndermektedir.

“Ba‘dezâ *Hilye-i Şerife-i Şahîha* murâd buyurulmuş. ‘Ale’r-re’si ve’l-‘ayn! İnşâ‘allâhu te‘âlâ ‘ale’t-tafşil cem‘ ü taħrîr ve irsâl-i ‘izz-i ħuzûr-ı dil-pezîrleri kılmur ve *Hilyetü'l-Envâr* ismiyle müsemmâ şerh-i manzûme-i fakîrâne, perîşân-taħrîr ü ebb-zede (?) ve ekşer mevâzi‘ i maħv u işbât ve tebdîl ü taħvîle muħtâc olmağla bir vech ile şâfiye-i nazâr ü irsâl degildir. Ĥudâ ħaħķiċün cân dirîğ olmadığı muħtâc-ı beyân degildir.” (vr. 9a)

“*Bânet Su‘âd Kaşidesi Tahmîsi*’nden sonra ħâlâ muħarrer olan maħalle dek beyâz kâğıdlar ħonulmuşdur. Maħşûd Türkî ve Fârisî tahmîsleri taħrîr idüp, ‘afvları mercûdur ve ġazel-i mezkûr gereği gibi tafşil ve tersil olsa gerek idi. Ancak bir vech ile ruħşat-ı zamân olmadı. Luħf idüp, her ne ħadar ħuşûrum var ise ‘afv buyrula.” (vr. 19b)

Nahîfî'nin, Ka‘b bin Zühayr'in (ö. 645) *Kasîde-i Bürde* ve *Bânet Su‘âd* isimleriyle bilinen meşhur şiirine Türkçe tahmis yazdığı bilinmektedir. Ancak yukarıda da bildirildiği üzere şair, yazdığı tahmise ilaveten Türkçe ve Farsça tahmisler yazmayı da düşündüğünü beyan etmektedir. Bu durumda Nahîfî'nin yazdığını söylediği tahmis, İmâm Busîrî'nin (ö. 1296) *Kasîde-i Bürde*'sinin Arapça tahmisi olmalıdır. Çünkü şair, sadece İmâm Busîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine Arapça, Farsça ve Türkçe tahmisler yazmıştır. Bahsi geçen Arapça tahminin günümüze ulaşmış bir yazma nüshası yoktur. Kütüphanelerimizde birçok yazma nüshası bulunan Türkçe tahminin ise yazım tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak eserin en eski yazma nüshalarının istinsah tarihi

⁴³ “Hemze” “1” kabul edildiğinde sonuç tam çıkar. Mehtap Erdoğan (haz.), *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Dr. Tezi, Sivas 2011, s. 984.

1114/1702-03 yılına aittir.⁴⁴ Bu kayıt bizlere İmâm Busîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine, Nahîfî'nin yazdığı Türkçe tahminin en geç 1114'te kaleme alınmış olabileceğini gösterir. 6. mektubunda Nahîfî, (Arapça) *Kasîde-i Bürde Tahmisi*'ni henüz bitirdiğini, Türkçe ve Farsça tahmisler de yazmayı düşündüğünü belirttiğine göre; 6. mektubun en geç yazılma zamanı, *Kasîde-i Bürde*'nin Türkçe tahmininin yazılışından önce olmalıdır. Bir başka deyişle, *Kasîde-i Bürde*'nin Türkçe tahmininin tespit edilen istinsah tarihi, 6. mektubun, 1114/1702-03'te veya bu yıldan önce kaleme alındığı ispatlar.

4. mektupta yer alan tarih beyti bu mektubun yazım tarihi hakkında bizlere önemli ipuçları sunar. Yazar, muhatabına tamiyeli bir tarih yazdığını; eğer uygun görülürse mülâhaza edilmesini ister:

“...Mecnûn-ı ‘Âdiye şebîh hâlet zuhûr ider oldı. Encâmı hayr ola benim efendim.

Dü destim ref' idüp dergâh-ı Hâkka söyledim târih
Mu‘ammer eylesin Şeh-zâde ‘Abdü'l-Mâlik'i Mevlâ

diyü “iki” ziyâde ta‘miyeli târih inşâd olundu. Efendime münâsib ise mülâhaza buyurasız ...” (vr. 15b-16a)

Düşürülen tarihin sayı değeri 1123'tür. Tarihin tamiyeli olduğunu bildiren yazar, çıkan sonuca “dü destim ref' idüp” diyerek “iki” ilave edilmesi gerektiğini ilk mısradan bildirmiştir. Böylelikle düşürülen tarihin sayı değeri 1125 olur, miladî 1713-14 yılına tekabül eder. Bu sonuç 4. mektubun en erken 1125/1713-14 yılında yazılmış olabileceğini gösterir. 4. mektubun muhatabı, şairin mahbûbu Feyzullah olduğuna göre; Feyzullah'a yazıldığını tahmin ettiğimiz diğer mektuplar da (1, 3, 5 ve 7. mektup) bu tarihe yakın zamanlarda kaleme alınmış olmalıdır. Zira mektuplar arasında bazı ifadelerde kısmî benzerlikler bulunmaktadır:

“Hattâ bu şabâh -ki şabâhu'l-hayr-ı yevmü'l-hamîsdür ve ibtidâ-yı donanma-yı nefisdür- cünüd-ı tıyûrdan kâmârî du‘âcılarına vazîfe-i faķîrâne olan erzen-efşânde-i dest-i i‘tiyâd olurken, mürüvvetlü efendimüñ teveccüh ü rağbeti dil ü câna galebe idüp, neşr ü nişâr üzre iderken ‘Arabî ve Fârisî edâ ile ba‘de'l-besmele “**alâ yedi Feyzu'llâh, be-dest-i pâk-i Feyzu'llâh**” diyü **ķumrucuķlara erzen-efşân-ı emânet-i du‘â oldum.** (vr. 4b)

⁴⁴ http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=105551; http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=129982

“Benim efendim, cünd-i kāmārī her seher ‘alā yedi Feyzu’llāh ‘unvāmıyla erzen-efşān olup efendime lisān-ı hāl tesbīhūñiz siyākında du‘ā-yı hayr eyleñ diyü, Mecnūn-ı ‘Ādiye şebīh hālet zühūr ider oldı.” (vr. 15b)

Nahîfi’nin toplam sekiz mektubundan, üçünün (2, 4 ve 6. mektuplar) çeşitli karineler vasıtasıyla tahmini yazılış zamanları ortaya konmaya çalışılmış; dördünün de (1, 3, 5 ve 7. mektuplar) muhtemel yazım tarihleri üzerinde durulmuştur. *Münşeât* içindeki son mektubun yazım tarihi hakkında her hangi bir çıkarımda bulunulamamıştır.

1.4. Mektupların Muhtevası:

1. Mektup:

Nahîfi, mektubuna esmâü’l-hüsñadan seçtiği Allahu teâlânın isimlerinden bazıları zikrederek başlamıştır. Hemen hemen birçok münşeâtta benzer şekillerde yer alan kalıplaşmış giriş cümlelerini, muhatabına uygun şekilde düzenleyerek uzun bir giriş yapmıştır.

Bir mektup için uzun kabul edilebilecek şekilde yazdığı hamdele ve salvelenin ardından yazar, mektubunu kaleme alma sebebine değinir. Muhatabına duyduğu muhabbet ve hasretin neticesinde elinde olmaksızın yazmaya başladığını beyan eder. Asıl konuya bundan sonra girer ve muhatabına vasiyet olarak çeşitli nasihatlar eder. Kendisini unutmamasını, en azından yazdıklarına cevap vererek kendisini mutlu etmesini diler. Mektubun uzun girişine muvafık bir hâtimeyle (çeşitli dualar ve temennilerle) söyleyeceklerini tamamlar.

2. Mektup:

Birinci mektuba nazaran farklı bir girişin yapıldığı bu mektupta yazar önce muhatabına dua eder. Ardından hemen asıl konuya girer. Kendisinin *Hilyetü’l-Envâr* adlı eserini talep eden muhatabına, eserinin henüz temize çekilmediğini, çeşitli tashihlere muhtaç olduğunu bildirir. İstinsah edilmemek kaydıyla gönderebileceğini söyler. Muhtemelen daha evvelki görüşmelerinde ya da yazışmalarında kendisine anlatılan rüyayı tabire başlar. Tabiri tamamladıktan sonra yazdığı kâğıdın kötü olmasından ve acele yazdığından dolayı özür dileyerek mektubunu tamamlar.

3. Mektup:

İlk mektuba nazaran daha kısa olan bu mektupta, kalıplaşmış giriş cümleleri bulunmamaktadır. Bunun yerine yazarın, muhatabına yönelik temenni ve dualarının yer aldığı uzun bir kısım ile başlanmıştır. Muhatap, Nahîfi’ye gönderdiği mektubunda bir sebepten ötürü önce üzüldüğünü, daha sonra Nahîfi’nin memnuniyeti öğrenince teselli bulunduğunu bildirmiş;

bunun üzerine Nahîfî de karşısındakini çeşitli dualarla tazim etmiştir. Nahîfî, muhatabının mektubu kendisine ulaşmadan birkaç gün evvel rüyasında muhatabını gördüğünü, sohbet ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca yazar bu mektubunda bir müfred ve on yedi beyitlik bir kıtaya yer vererek muhatabına olan sevgi ve hasretini; onunla alâkalı dua ve temennilerini şiirleriyle anlatmıştır.

4. Mektup:

Arapça bir salveyle başlayan 4. mektubun girişinde, muhatabı selamlayan bir müfred yer almaktadır. Kalıplaşmış giriş cümlelerinin ardından yazar, sevdiğine arz-ı hâlini ifade etmeye bir beyitle başlar. Arapça ve Farsça konusunda bildiklerini muhatabına nasıl öğretebileceği hususunda düşünürken örnek olarak aklına birşeyler geldiği, bunları yazıp gönderdiğini; eğer beğenilirse daha iyilerinin kaleme alınabileceğini söyler. Ayrıca Nahîfî, sahip olduğu ilim ve irfanı kısa sürede muhatabına nasıl aktarabileceği konusunda elinden birşey gelmediğini söyler. Kendisine bu derece ince ve zarif manaları anlama kabiliyetini ihsan eden Allah'ın, muhatabına en kısa zamanda sonsuz ilim ve maarif lutf edebileceğini beyan ederek çeşitli dualar eder. Bunlara ilaveten Nahîfî, divanında yer almayan birkaç şiirinden örnekler sunar.⁴⁵ Hangi münasebetle yazıldığı bilinmeyen bir tane tamiyeli tarih düşürür. Arapça bir temenniyle mektubunu tamamlar.

5. Mektup:

Nahîfî tıpkı 4. mektubunda olduğu gibi, bu mektubunda da Arapça bir hamdelerin ardından sevdiğini manzum şekilde selamlar. Temenni ve dualarda bulduktan sonra merâmını anlatmaya başlar. Muhatabının kendisine gönderdiği mektubun ulaşmasıyla yaşadığı duygulara değindikten sonra, muhatabının babası tarafından davet edildiğini söyler. Hem muhatabı hem de onun babası için çokça dualar ettiğini söyleyen yazar, elinde olmaksızın mektubunu kaleme almaya başladığını bildirir. Kim olduklarını tespit edemediğimiz Selim Ağa, Evliya Efendi ve Sır Kâtibi biraderi Mehmed Bey'den mektuplar aldığını; henüz bunlardan ilkini cevaplandırabildiğini söyler. 3'ü müfred, 1'i iki beyitlik dört şiiri mektubuna derceden yazar, şiirlerin henüz tamamlanmadığı için bu hâliyle gönderildiğini ifade eder. Muhatabından bu mektubu, gizli bir yerde okumasını; eğer mümkün değilse hemen yakmasını ister. Sevdiğinin dolaptan bir şey çıkarırken elini incittiğini öğrendiğini, bu yüzden duyduğu üzüntüyü bildirir. Diğer mektuplarında

⁴⁵ Münşeâtta yer alan şiirlerin hiçbiri, *Nahîfî Dîvânı*'nın tenkitli metninde bulunmamaktadır. bk. Ali İrfan Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni)*, Selçuk Üni. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1992.

da olduğu gibi mektubunu acele yazdığını, tam olarak hâlini arz edemediğini söyler; yazısının kötü olmasından dolayı özür diler. Temenni ve dualarla mektup tamamlanır.

6. Mektup:

Mektup, muhatabın selamlanmasıyla başlar ve kısa bir dua-temenniden sonra asıl konuya girilir. Bu mektup, Nahîfi'ye gelen bir mektubun cevabı mahiyetindedir. Muhatap, yazardan (şiiirlerinin kayıtlı olduğu) bir mecmuayı talep etmiş, Nahîfi de göndermiştir. Tıpkı diğer mektuplarda olduğu gibi çeşitli sebeplerden ötürü imlaya dikkat edemediğini söyleyen yazar özür diler. Nahîfi, İmâm Busîrî'nin *Bânet Suâd Kasidesi*'ne tahmis yazdığını, bu şiiire Türkçe ve Farsça tahmis yazmak istediğini; bundan dolayı daha evvel aralarında bahsi geçen gazeli ayrıntılı kaleme alamadığı için mazur görülmeyi diler. Ayrıca bahsi geçen mecmuaya yazılmayan şiiirleri de (1 müfred, 23 beyitlik bir hamamnâme, 13 beyitlik bir gazel) mektubuna ilave ederek gönderir. Mektup, şiiirlerin bitişinden sonra kısa bir duayla tamamlanır.

7. Mektup:

Allah'ın kudretinin yüceliğini bildiren Arapça bir hamdeyle başlar. Bunu takip eden ilki hasret ifadeleriyle yüklü, ikincisi dua ve selam sözcükleriyle dolu iki müfred yer alır. 1, 2 ve 4. mektuplardaki gibi samimi hislerle yazılmış giriş cümlelerinin ardından dua ve temennilerde bulunan Nahîfi asıl konuya girer. Sevgilisini görememekten dolayı, sitemli bir şekilde üzgün olduğunu beyan eder. Ancak görüşmemelerinin sebebini öğrenince muhatabına bağlılığının daha arttığını bildirir. Ara sıra kendisine mektuplar yazarak memnun edilmeyi beklediğini söyler. Görüşmelerine mâni olmak isteyen birinin olduğunu, muhatabının o kişiye verdiği cevaptan ötürü sevincini dile getirir. Bahsi geçen kişiyi çeşitli yönlerden tenkit eder. Muhabbet ve hasret ifadelerini tekrardan ifade ettikten sonra kısa bir dua ve Farsça bir müfredle mektubuna son verir.

8. Mektup:

8. mektup diğer mektuplardan farklı bir mahiyete sahiptir. Kalıplaşmış giriş cümleleriyle başlayan mektupta, Nahîfi sanat kaygısı güdere⁴⁶ Arapça gramer kaidesi, aruz kalıbı, tıp, kelâm ve astronomi ilmi terimleri, fıkıh usûlü terimleri, ateşle ilgili kelimeler ve bir evin bölümleriyle alâkalı terimler kullanmıştır. Giriş cümlelerine benzeyen ifadelerle mektubunu tamamlamıştır.

---

⁴⁶ Edebiyatımızda hüner göstermek amacıyla noktasız harflerle belli bir konunun, tersane, dil bilgisi, müzik terimleriyle; kuş, meyve, çiçek adlarıyla; müstezatlı ifadelerle yazılmış birçok mektup mevcuttur. bk. Orhan Şâik Gökyay, "Tanzimat Dönemine Değın Mektup", *Türk Dili Dergisi* Mektup Özel Sayısı, 1974, S. 274, s. 20.

1.5. *Münşeât*'ın Dil ve Üslûp Özellikleri:

Münşeâtlarda genel olarak kullanılan dil, klasik Türk nesrinin süslü nesir grubuna girer. Arapça-Farsça ifadelerin sıklıkla yer aldığı, yine bu iki dile ait kelime ve uzun tamlamaların yoğun olarak kullanıldığı bu gruptaki eserler, merâmın sanatlı bir şekilde anlatılmasının yanında yazarlarının güçlü birer münşî olduğunu göstermesi bakımından öneme hâizdirler. Münşeâtlarda kullanılan dil, muhatabın sosyal statüsüne göre değişiklikler göstermektedir. Devlet kademelerinde yüksek bir memuriyete sahip mektup yazarı muhatabı da kendi mevkiinde veya daha üst mertebelerde olduğunda inşâ ilmindeki kudretini göstermek amacıyla tumturaklı anlatım, süslü bir üslûp ve ağıdalı bir dil kullanabilir.⁴⁷

Nahîfi'nin *Münşeât*'ında kullanılan dil, şairin seleflerinin (Veysî, Nergisî, Nâbî vb.) aksine uzun Arapça, Farsça tamlamalardan ârî, tam olmasa da konuşma diline yakın bir dil kullanılmıştır. Şüphesiz bunda en önemli etkenler, muhatabın kimliği ve Nahîfi'nin başta *Dîvân*'ı olmak üzere diğer eserlerinde de görülen ağıdalı anlatımdan uzak bir tavrı benimsemiş olmasıdır. Şair, muhatabına duyduğu muhabbetin tesiriyle hissiyatını sadeye yakın bir dille âşıkâne ve zarif bir üslûpla dile getirmiştir:

“Benim ‘inâyetlü, haķîkatlü, muhabbetlü, diyânetlü, şadâkatlü efendim, bolay ki birkaç gün daħi te’ħîr buyurulmağa himmet ve teveccühleri niyâz olunur. Nâ-câr teşrîf-i ric‘at lâzım gelürse bu ‘abd-i müştâķa kalem-i mübârekleri ile iki üç kelime olsun, hırz-ı bāzū-yı müfâharet olan nemîķa-i dil-nüvâzları bî-dirîğ buyrula ki âħir-i ömrüme dek hırz-ı cān ve nāme-i emān ideyim.

Āħ efendim, ķat‘-ı niyâz-nāme ideyim didikce, derd-i derūnum beni taħrîk idüp, efendimüñ taşdı‘ine cesâretten dest-keşide olmağa ruħşat bulamam. Benim efendim hemān hırz-ı İlähîde olup, şıħhat u selāmet ve devlet ü sa‘âdet ile dā‘im ü bâķî olasın. Her ķime münāsib ise selām-ı fāķîrānemiz iblāğ[ı] emri fermānuña menūtdur.” (vr. 8a-8b)

“... dolābdan şey çıkarurken bir mismār-ı küstāħ mübārek dest-i şerîfünüzi āzürde eylemiş. Āħ n’olaydı o mismār, benim sîneme zaħm açup, efendime zerre ķadar āzār u keder virmeye idi. İnşā’allāhu te‘ālā ref‘-i derecāta işāretdür.” (vr. 18b)

⁴⁷ Bu tür mektuplara örnek için bk. Halil İbrahim Haksever, “Veysî ve Nergisî'nin Karsılıklı Mektupları” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, s. 2 (2001): 179-184; Halil İbrahim Haksever, “Nâbî Münşeâtında Mizahi İfadeler ve Râmî Paşa'ya Yazdığı Mizahi Mektup”, *Turkish Studies*, Volume 6/2 Spring 2011, p. 33-38.

Merâmını anlatırken çoğunlukla âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârlar vasıtasıyla anlatımını pekiştirme yoluna gitmiştir:

“Hâşılı benim efendim, ihtiyârıñı ihtiyâr-ı Hâkka merhûn eyleyüp, cemîc-i umûruñı ol Rabb-i Kādîre tefvîz ve tevekkül-i tâmm ve şıdık u ihlâş ile zühürâta ‘adem-i ta‘rîz üzere olmağa ziyâde içdâm eyle. ⁴⁸” سلم الامر للقضاء تسترح،⁴⁸”
mazmûnıyla ‘amel eyle. Mevlâ-yı Mûte‘âl kullarına cümleden erham ve zâhir ü bâğın hâlîne a‘lemdür. ⁴⁹ فتوكلنا على الله الكريم (vr. 5b-6a)

Nesirle duygularını ifade etmekte yetersiz kaldığını düşündüğü durumlarda, şiire müracaat ederek (bilhassa muhatabın selamlandığı ve ona duyulan aşkın ifade edildiği kısımlara yazılan şiirler) anlatımına ayrı bir ahenk katmıştır:

“Dil-dâra şabâ var yûri teblîğ-i peyâm it

Benden o şeh-i hüsne hülûş üzre selâm it

Ahlâk-ı hamîde ve evşâf-ı pesendidesine şâyeste ta‘bîr-i belîğ ile ‘arz-ı ‘ubûdiyyet ü iştiyâkda kâşır oldığım muhabbetlü, haqîkatlü, şadâkatlü, mürüvvetlü efendim.” (vr. 16b)

“Âh benim muhabbetlü, ‘inâyetlü efendim! Ne lisân ü lûgat ve ne ta‘bîr ü ‘ibârât ile ‘arz-ı hülûş-ı muhabbet ve beyân-ı şürûṭ-ı ‘ubûdiyyet ideceğim bilmem.

Beyt

Nice hâl-i dilimi eyleyem i‘lâm saña

Meger Allâh ide aḥvâlimi ilhâm saña” (vr. 2b)

Nahîfî *Münşeât*’ındaki dualarının bir kısmı Arapça olmasının yanında büyük çoğunluğu Türkçedir. Nahîfî mektuplarında klasik Türk nesrinin en önemli ahenk unsuru seciyi sıklıkla kullanmış, böylelikle anlatımına ayrı bir canlılık katmıştır:

“Sa‘âdetlü, siyâdetlü, semâhatlü, melâhatlü, ‘izzetlü, mekremetlü, rif‘atlü, mahmidetlü, diyânetlü, emânetlü, haqîkatlü, şadâkatlü, mürüvvetlü, fütüvvetlü, leṭâfetlü, ṭarâvetlü, ‘inâyetlü, kerâmetlü” (vr. 1a)

⁴⁸ “Kaderin emrine teslim ol ki rahat bulasın.”

⁴⁹ “Kerem sahibi Allah’a tevekkül ettik.”

“merhūnen bi’l-ḥayr ve’s-sa‘āde rif‘at ü iḳbāl ve nizām-ı ḥāl ve şafā-yı bāl ile kām-bīn eyleyüp, rızā-yı celīline muvāfıḳ a‘māl-i mebrūre ve ef‘āl-i meşküreye tevfiḳ ile mes‘ūd ve ‘avāḳıb-ı āmāl ve emānilerde meymūn u maḥmūd eyleye.” (vr. 11a-11b)

Sonuç:

Nazım ve nesir alanlarında birçok eser kaleme almış Süleyman Nahîfi’nin pek bilinmeyen *Münşeât*’ı ayrıntılı şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Eser, edebiyat tarihimizde harem mensuplarının yazdığı mektuplar hariç tutulursa, sevgiliye yazılmış mektupların nadir örneklerinden birini teşkil eder. Eserdeki mektupların bir kısmı (2 ve 6. mektup), Nahîfi’nin orta yaşlı çağlarına; diğerleri ise (1, 3, 4, 5 ve 7. mektup) yaşlılık dönemlerine aittir. 2. mektuptaki ifadeler, Nahîfi’nin rüya tabiri hususunda hayli bilgi sahibi olduğunun işaretidir. Aynı mektup içinde (8. mektup) farklı disiplinlere ait terimleri (gramer, kelâm, astronomi vb.) kullanması, Nahîfi’nin istediğinde sanat gücünü en iyi şekilde ortaya koyabileceğinin kanıtıdır. Şairin *Dîvân*’ındaki şiirlerinde kullandığı külfetsiz dil, samimi ifadelerle dolu âşıkâne üslûp mektuplarına da yansımıştır. Nahîfi’nin mektuplarından, kaleme aldığı yeni şiirlerini tanıdıklarıyla paylaştığı görülmektedir. Mektuplarda örnekler sunduğu şiirlerin, şairin *Dîvân*’ının tenkitli metninde yer almamasından hareketle, bu şiirlerin bulunduğu nüshaların ya tenkitli metne dâhil edilmediği ya günümüze ulaşmadığı ya da mektuplara özel kaleme alındığı söylenebilir.

Münşe'ât-ı Nahîfi⁵⁰**[1. Mektup]**

یا صمد یا کافی یا رحیم یا شافی

یا جامع المشتاقین علمک

بحالی حسبی عن سؤالی⁵¹

Sa'âdetlü, siyâdetlü, semâhatlü, melâhatlü, 'izzetlü, mekremetlü, rif'atlü, mahmidetlü, diyânetlü, emânetlü, haqîkatlü, şadâkatlü, mürüvvetlü, fütüvvetlü, le'âfetlü, tarâvetlü, 'inâyetlü, kerâmetlü ben bende-i müştâkına merhâmetlü, şefkatlü, muhabbetlü, nûr-ı dîde-i giryânım ve sürûr-ı sîne-i süzânım, ârâm-ı dil ü cânım efendim, sulţânım hazretlerinüñ mübârek kâdem-i sa'âdet-mağdemi -ki cilvegâh-ı şâyestesi fark-ı serim belki hâdeka-i başarımdu- hezâr süziş-i iştiyâk u hasret ve bî-şümâr nâliş-i eşvâk u muhabbet ile çeşm ü müjgânım süde ve rüy-ı 'ubüdiyyet-i 'unvânım fersüde [2a] kılındığı siyâkda, farîza-i 'ayn-ı himmetim ve rehîne-i deyn-i zîmnetim olan du'â-yı bî-riyâ-yı 'ömr ü 'izzetleri ve şenâ-yı müsteşnâ-yı kâdr ü rif'atleri, 'anşamîmi'l-cenâne bu resm-i dil-sitân üzere nigâşte-i şahîfe-i 'arz u beyân olunur ki benim mâye-i şevk-ı dil-i nâlânım, benim mürüvvet ü merhâmet kânı sulţânım, benim mânend ü nazîri nâ-yâb olan yâr-ı dil-pesendim efendim.

Bu kâr-hâne-i kâ'inâtı ve bi'l-cümle mükevvenâtı havl ü kuvveti ve 'azamet ü kudreti ile 'ademden icâd eyleyüp, tabâyi' -i müsteviye-i eşyâda ve eşref-i ma'hlûk olup ism-i etemm-i Âdem ü insân ile mevsûm u mu'anven olan zât-ı müsemmâda ve neşve-i dil-cüy-ı ta'alluk ile hûsn ü 'aşkı nümüdâr ü nümâyân eyleyen Hâllâk-ı kevn ü mekân ve Rezzâk-ı ins ü cân

gevher-i dürc-i şeref ü cemâl ve ahter-i bürc-ı kâdr ü kemâl olan vücûd-ı mes'ûd ve zât-ı mekârim-nübüduñi âfât-ı bârize vü mekâmîne ve 'âhât-ı zâhire vü bâtînedan ma'hfûz [2b] u emîn ve sa'âdet-i dü-cihân ve 'izzet-i câvidânî ile ma'hfûz u kâm-bîn eyleyüp, gencîne-i şıdk u ikân, hazîne-i nûr u imân olan kalb-i şerîfünî kendi rızâ-yı 'âlî-şânî ve Hâbîb-i ekrem ü eşrefinüñ 'aşk u muhabbet-i câvidânî nûrıyla

⁵⁰ Münşeât'ın transkripsiyonunda, eklerin düzlük-yuvarlaklık durumuyla alâkalı olarak Hayati Develi'nin hazırladığı *XVIII. yy İstanbul'a Dair Risâle-i Garibe* adlı eserdeki kullanımı dikkate alınmıştır. Bkz. Hayati Develi (*haz.*), *XVIII. yy İstanbul'a Dair Risâle-i Garibe*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998.

⁵¹ "Ey herkesin kendisine muhtaç olduğu! Ey kullarına yardım eden! Ey merhametli olan! Ey sıkıntıları gideren ve ey âşıkları bir araya getiren! Hâlimi bilmen bana istek olarak yeter."

⁵² "Zamandan ve mekândan şanı yüce olan Rabbim! Onun sıfatlarını, değışmelere ve yeni şeylere erişmeye istemekten kutsal görürüm.

münevver ve bi'l-cümle murādāt-ı dāreynüñi maḳrūnen bi'l-‘izzi ve’s-sa‘ādet ve merhūnen bi'l-‘izzi ve’s-selāmete maḳdūr ü müyesser eyleye.

آمن آمن موافقا بتأمين ملائكة المقربين بسر اسمك الاقدس الاعظيم وبحرمة حبيبه الاكرم و نبيه المعظم⁵³

Åh benim muḫabbetlü, ‘ināyetlü efendim! Ne lisān ü lügat ve ne ta‘bīr ü ‘ibārāt ile ‘arz-ı ḫulūṣ-ı muḫabbet ve beyān-ı ṣūrūt-ı ‘ubūdiyyet ideceğim bilmem.

Beyt

Nice ḫāl-i dilimi eyleyem i‘lām saña

Meger Allāh ide aḫvālīmi ilhām saña

Va’llāhü’l-‘azīm benim mürüvvetlü, merḫametlü efendim. Bu küstāḫāne cesāret-i bī-edebāne ile efendimi taṣdī‘ bī-iḫtiyār-ı iṣtiyāk ve bī-ṣabr u ḳarār-ı ḫasret ü eṣvāk oldığımdandır efendim. Egerçi ‘aşḳ u muḫabbetleri [3a] evvel mülākātında derūna eṣer idüp, rüz-be-rüz ḳalbideme temekkün ü bürüz üzere idi. Ammā bi-emri’llāhi te‘ālā def‘aten bir mertebe müṣta‘il ü fūrūzān oldu ki kemter ṣerārından ṣabr u iḫtiyārım maḡlūb u maḳḫūr ve ārām u ḳarārım meslūb u mestūr olup, ṣeb u rūzum belki her nefes dil-sūzum, ḫayāl-i meserret-me‘ālleri ve endīṣe-i ḫüsn ü cemāllerinde mevḳūf u maḫṣūr olmuştur. Bu ne ḫālet-i ḡarīb idiginde ḫayrān olmuştumdur. Egerçi hengām-ı ṣebābdan bu āna dek, ḳatı çok meṣḳ-i ‘aşḳ idüp ḫasret ü muḫabbet āteṣlerinden mānend-i kebāb nālān u bī-tāb oldum, ammā bu ser-gerdānlığı görmedim. Ġālibā eyyām-ı sālīfede ārzū-yı se[y]r ü seyāḫat ve endīṣe-i māli vü cāh u riḳ‘at olmaḳ ḫasebiyle endīṣe vü efḳārım müṣevveṣ ve meṣḡūl olmaḡla ḫendān müte‘eṣṣir olmaz imişim. el-Ḥāletü ḫāzihī ḳalbideme nuḳūṣ-ı cāh u celāl ve hevā-yı māl ü menāl olmayup bi’l-külliye ḫulūvv ve ṣafvet üzere bulunmaḡla sulṫān[ımın] muḫabbetleri iḳlīm-i vücūdumı ṫülen ve ‘arzen ḫabṫ [3b] ü teṣḫīr eyleyüp, aḫḳām u fermānını murādı üzere temṣiyet ü icrā ile cihāngīr eylemişdür. ⁵⁴ وَأَفَوَّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

Benim efendim, bu te‘ārūf ü muvāneset egerçi bilürüm tā‘ālem-i ervāḫdan müṣeyyed ve ma‘ḳūddur, ancak bu neṣvede bu ḳadar ṣiddet-i zuḫūr ü bürüzına ḫayrānım. Efsūna mı uğradım, meṣḫūr mıyım, dīvāne mi oldum, memkūr mıyım āh efendim? N’olaydı ‘abd-i müṣterā olup ṣām u seher ḫıdmet-i ṣerīfūnde ser-geṣte vü pūyān olaydım. Egerçi ma‘nāda efendimüñ ‘abd-i memlūk u maḫḳūmı olduğumda iṣtibāhım yokdur, ammā bi-ḫasbi’z-ḫāhir müntehā-yı emelim budur ki dem-ā-dem mürüvvetlü, merḫametlü efendimüñ ḫıdmet ü ṣoḫbetleriyle ṣād ü ḫurrem ve ḫāk-i

⁵³ “Åmin! Büyük nebının ve kerem sahibinin habibinin hürmetine, yüce ve mukaddes olan isminin sırrıyla yakınındaki meleklerin duasına muvafik olarak, åmin.”

⁵⁴ *Kur’ân-ı Kerīm, Mü’mīn Sūresi* 40/44, “Ben işimi Allah’a havale ediyorum.”

pây-ı sa‘âdetinde hem-râh u hem-dem ve hâlvetinde enîs ü mahrem olup hayâtımda merzâ vü meşkürî, memâtımda merşâ (?) vü mezkürî olam.

Efendim, saña bu ‘arz-ı hâl-i müstemendâne belki efsün ü efsâne gelir. Egerçi müfâla‘a-i faķirânem üzere cüvân-ı pîr-‘aql ü daķıķa-dânsın, fehm ü firâsetüñ ve rüşd [4a] ü kiyâsetüñ ma‘nâ-yı hâl ü müstaķbeli ‘ârif ve râz-ı derûna vâķıf olduğına cezm ü yakînim vardur, ancak benim efendim eyyâm-ı şebâb ve hengâm-ı cüvânî vaķt-i iltihâbdur. Eger bu süz u güdâzım ve enîn ü niyâzım, haķıķat üzere ma‘lûm-ı tab‘-ı laţif ve mefhûm-ı ķalb-i şerîfleri olsa şem‘ iken pervâne ve gül iken bülbül-i ferzâne olmaķ muķarrer idi. Taķrîr-i hâl-i derûna kemâķân bir vech ile ķâdir degilim. Ancak benim efendim ‘azametü’llâha ķasem ki şıĝâr u kibâr ve aķribâ vü eķibbâda ve şâh ü gedâ ve a‘lâ vü ednâda efendimüñ muķabbetinden efzûn kimseye ‘alâķa ve muķabbetim yoķdur. Şöyle ki efendimüñ sebebi ile bi’l-izâfe devlet-hânelele dergehinde olan sâ’ile daķi iltifâtım âķardan ziyâde ve erbâb-ı sarâydan her kime ‘arz u dâd idersem, haķıķati efendime rû-dâde idiginde iştibâh buyurmayasız ki bu beyt-i bedîhî tercemân-ı lisân-ı hâldür:

Beyt

Ne Selîm ü ne Süleymân [ne] Sinân u Selmân

Ben saña bendeyim ey şâh-ı haķıķat- [4b] peymân

Va’llâhu’l-‘azîm efendim, ‘aşķ u muķabbetüñ dil-i şürîdeye bir mertebe te’şîr itmişdür ki ‘aql ü fikrim, taraf-ı pür-şereflerine merhûn ve lisân-ı cenânım du‘â-yı ĥayr u şenâ-yı cemâillerine mevķûf u maķrûn olup, bir laĥza ne dîde naķş-ı ĥayâllerinden hâlî ve ne sîne süz-ı muķabbetlerinden ĝayr ile mâlîdür. Hattâ bu şabâĥ -ki şabâĥu’l-ĥayr-ı yevmü’l-ĥamîsdür ve ibtidâ-yı donanma-yı nefisdür- cünûd-ı tıyûrdan ķamârî du‘âcılarına vazîfe-i faķirâne olan erzen-efşânde-i dest-i i‘tiyâd olurken, mürüvvetlü efendimüñ teveccüh ü raĝbeti dil ü câna ĝalebe idüp, neşr ü nişâr üzre iderken ‘Arabî ve Fârisî edâ ile ba‘de’l-besmele “‘alâ yedi Feyzü’llâh, be-dest-i pâķ-i Feyzü’llâh” diyü ķumrucuķlara erzen-efşân-ı emânet-i du‘â oldum. Hiç bunı yazmaķ şîve-i cünûndan aşıĝı degildür, ammâ efendim ĝaleyân-ı ‘aşķ âdemi böyle ĥayret-zede vü ĥallâţ eyler. ‘Afvları niyâz olunur.

Benim merķametlü efendim, böyle şad-hezâr evrâķa şebt-i merâsim-i eşvâķ [5a] u iştîyâķ ve resm-i levâzım-ı muķabbet-i haķıķat siyâķ olunsa mihr-i raĥşândan zerre ve baĥr-i ‘ummândan ķatre beyânı emr-i muķâldür. Ĥulâşa-i kelâma gelelim.

Evvelâ mürüvvetlü, sa‘ âdetlü efendime vaşıyyet-i şâdıķâne budur ki ĥalvet ü celvetde, keşret ü vaĥdetde ĥallâķ-ı kâ’inātuñ celle şānuhu zıkr u fikrinden ĥalb-i şerîfüñi ve lisān-ı laṭîfüñi ĥālî eylemeyüp, şefî‘ -i cümle-i müznibîn ve delîl-i Müslimât u Müslimîn olan eşref-i mevcüdât ve efdal-i maĥlûķātuñ -‘aleyhi efdalü’ş-şalavât ve ekmelü’t-teslimât- sünnet-i seniyyesine şıdķ u iĥlâş ile iķtidâ vü iķtifāya sa‘y ü himmet ve ‘aşķ u muĥabbeti nûrı ile taĥşîl-i vecd ü ĥāle kemāl mertebe diķķat ü ‘azîmet eyleyesin -ki dāreynüñ sa‘ âdeti ve kişinüñ selāmeti bunuñla ĥāşıldur-bundan mâ‘adâ her ne var ise ‘abeş ü bî-ĥāşıl ve belâ-yı cān ve mükeddir-i dildür ve cümle murādât[uañ] bi’l-ĥayruñı şıdķ-ı niyyet ile Allāhu ‘azîmü’ş-şāndan ṭaleb ü recā eyleyüp, [5b] Māni‘ ü Mu‘ṭî ve Nāfi‘ u Dār ve Qādir ü muķtedir-i muṭlaķ Ḥak idigine imān ü iķān eyle ve lâkin bu ma‘nâlara ‘avām-ı nās gibi mücerred lisān ile qāni‘ olma, ki bî-fā’idedür. Da‘vâ-yı tevekkülde olup, sulṭān ve vezîr ĥapularında irtikāb-ı züll-i su’âl iden kezzāb ve müdde‘iler evzâ’ından Ḥudâ’ya isti‘āze eyle. Her ne ister iseñ Rabb’üñ aña qādir idigin taĥķiķan bilüp, şıdķ-ı ṭalebde taķşîr eyleme. Maṭlûbuñ teheyü’e-i esbāb-ı kāmile ile zuhûra gelirse الحمد لله الذى بنعمته⁵⁵ diyüp, ĥayr idigin taĥķiķ ve ĥamd ü şükre sa‘y-ı belîĝ ve cidd-i ĥaķiķ ile maṭlebüñ tekmi-l-i esbāb-ı ĥuşûlden şoñra teĥallüf iderse ‘inde’llāhi te‘ālā ĥayr olmadıĝın bilüp, mütesellî ol, “belki ben ĥulunu ‘işmet itdi; ĥayırlı olsa iĥşān iderdi, degil imiş müyesser itmedi” diyü ĥamd ü şenā eyle.

Ĥāşılı benim efendim, iĥtiyāruñı iĥtiyār-ı Ḥaķķa merhûn eyleyüp, cemî‘ -i umuruñı ol Rabb-i Qādîre [6a] tefvîz ve tevekkül-i tām ve şıdķ u iĥlâş ile zuhûrâta ‘adem-i ta‘rîz üzere olmaĝa ziyāde iķdām eyle.⁵⁶ “سلم الامر للقضاء تسترح” mażmûniyla ‘amel eyle. Mevlâ-yı Müte‘āl ṭollarına cümleden erĥam ve zāhir ü bâṭın ĥāline a‘lemdür.⁵⁷ فتوكلنا على الله الكريم

Sāniyen benim mürüvveti, merĥameti bî-ĥadd efendim, bu ‘abd-i ĥaķîri mübarek ĥalb-i şerîfüñden ib‘ād ü iĥrāc itmeyüp Rûm’da mıyım, Ḥicāz’da mıyım ‘alā mā-yeķteżihi’l-ĥāl selām u kelāmuñla ya bir varaķ-pāre-i bedî‘ ü’l-iĥtirāmuñla ĥayātde oldıķca ĥāṭır-ı maĥzûnumı şād eyle. Eger taķdîr-i Ḥallâķ-ı Bî-ĥûn ile ĥasret ü iştıyāķına taĥammül idemeyüp ölürsem, cān-ı nālānımı ve rûĥ-ı revānımı Fātiĥa ve İĥlâş ve du‘ā-yı ĥayr ile mesrûr ve der-yād eylemeñi niyāz iderim. Eger mevt muķadder ise mev‘id-i mülākātımız, civār-ı sulṭān-ı enbiyāda -‘aleyhi efdalü’t-teĥāyā-ve firdevs-i a‘lāda olmaķ recāsın eyleyim.⁵⁸ الله عظيم الشان جل شاناه وجم احسانه

⁵⁵ “Bütün hamdler, nimetiyle sâlihleri kemâle erdiren Allah’a mahsustur.”

⁵⁶ “Kaderin emrine teslim ol ki rahat bulasın.”

⁵⁷ “Kerem sahibi Allah’a tevekkül ettik.”

⁵⁸ “Şanı büyük olan Allah’ın iyilikleri bol, derecesi çok yücedir.”

Bu rûzgârını [6b] hevâ vü zünüb ve zellât u ‘uyüb ile zâyî‘ itmiş kulumı ol vücūd-ı şerîfini ‘âlemlere rahmet ve sâye-i şefâ‘ atini melâz-ı ümmet itdiği habîb-i ekremine -şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- hibe ve ihsân eyleyüp, bilâ-hisâb ve lâ-‘azâb cümle-i akrîbâ ve ehibbâ vü aşdikâ ile cennât-ı ‘âliyyâtına idhâl ve işâl itdiği ‘ibâd ve sü‘ edâsından eyleye.

آمن بسر اسمه الاعظم الاقدس الاعلى⁵⁹

Efendim, Hâk te‘âlâ seni tül-i ‘ömr ile mu‘ammer eyleyüp her hâlde rızâ-yı şerîfine mazhar ve cemî‘-i murâdât u maqşûduñı hayr u sa‘âdet ve sühûlet ü selâmet ile müyesser eyleye ve vücūd-ı şerîfünü âfât u zarardan ve kalb-i şerîf ve tab‘-ı laţîfünü âlâm u kederden emîn ü sâlim eyleyüp maqşâd-ı dâreynüñi hayr ile hâşıl ve derecât-ı rızâ-yı celîlinde mertebe-i ‘ulyâ-yı ‘izz ü sa‘âdete vâşıl eyleye, va’llâh ve bi’llâh.

Bu Ramazân-ı şerîf ve ‘ıyd-ı meserret-elîfde şeref-i şöhet ü muvâşalatları ve eşer-i muşâhabet ü muvânesetleri berekâtiyle cümle-i ‘umûmda güzâr eyleyüp, [7a] Ramazânü’l-mübârekîn ve a‘yâd-ı şerîfeye gâlib olup, belki her bir nefesim nice ‘ıyd-ı sa‘îdeye bedel olmuşdur. Efendim, ben efendimüñ bu kadar nüvâziş ü mürüvvetine ve luţf u merhâmetine, mücâzât ü mükâfâta da‘vât-ı bi’l-hayrdan gâyrı nesne ile kâdir degilim. Ecrini ‘âlemleri ‘ademden vücûda getiren Vehhâb [ü] Kâdire havâle eyledim. تعالی شأنه وتتوالى احسانه⁶⁰

Benim efendim, ben fakîrûñ yanında mâl ü câh ve muqârenet-i vezîr ü pâdişâh zerre degildür. Benim nazarım, şeref ü kâdr ve ‘izzet ü şıdık ve hulûş u mürüvvedür. Bu hâletüñ zühûrı hikem-i ‘aliyye-i İlâhiyye’den bir hikmet-i ‘azîmedür ki âşârını inşâ’llâhu te‘âlâ dünyâ ve âhîretde müşâhede eyledikde ma‘lûm-ı ‘izzet olur.

Efendim, beni zâyî‘ eyleme. Başım ucunda, başım berâberi limonlar ve beriyye⁶¹ çiçeği ve sâ’ir ‘inâyât-ı behiyyeleri hırz-ı cânım ve tesliyet-bahş-ı revânımdur. Huşûşan fincân-ı pâd-zehr-i fakîrâne feyz-yâb-ı şukka-i mübarekeleri olmağ [h]od nîk-i ‘ömr-i câvidândan ma‘dud idigi [7b] bî-iştibâhdur.

⁵⁹ “Yüce ve mukaddes olan ism-i azamının sırrı için, âmin.”

⁶⁰ “Mevla iyilikleri birbiri ardınca verir ve şanı pek yücedir.”

⁶¹ Çiçek isimleri hakkında yaptığımız araştırmada “beriyye çiçeği” isimli bir bitkiye rastlamadık. Müstensihin dikkatsiz olduğunu göz önünde tutarak, bu kelimenin yazımına benzer çiçek isimlerini taradık. “Beriyye” ile hemen hemen aynı yazılan “biberiyye çiçeği” adında bir bitki vardır. Mor çiçekli ve çalı görünümlü bitkidir. Akdeniz çevresinde yaygın olarak yetişen bitkinin genç sürgünleri bahar olarak, kendisi ise süs bitkisi olarak kullanılır. Çiçekleri haşlanarak uyarıcı bir şurup elde edildiği gibi, “biberiye ispiertosu”, kolonya vb. yapmaya yarayan değerli bir esans da çıkarılır. Ayrıca, yapraklarından yağ elde edilir. Bk. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Biberiye> (erişim 01.11.2014)

Muhabbetlü efendim, işâret-gerde-i ‘âlîleri olan ebyât, kimer birkaç kıt‘a olmak üzere inşâd ve irsâl-i hâk-i pây-ı me‘âlî-nihâdları kılınmışdır. Ancağ muvâfiq-ı tab‘-ı şerîfleri mi, degil mi⁶² bilmem. Degil ise i‘âde-i fermânları cân u başa geçer, fermân efendimüdüdür.

Mürüvvetlü efendim, içeri aḥvâli neye müncer oldu? Âh efendim, Hağ te‘âlâ seni ḥüzn ü kederden ve ḥaṭâ vü ḥaṭardan saklasın efendim. Mizâc-ı nâzenînüñe elem ü keder vermeye efendim. Senüñ kederüñ, ben ḳuluña ḥavâle eyle. Rabbim seni dâ’imâ ḥıfz u emânında eyleyüp, murâd-ı şerîfüñ üzere memnün ve mesrür eyleye. Âmin efendim, âmin efendim.

Hâk-i pây-ı sa‘âdetüñe, murâd üzere ‘arz-ı ḥâl muḥâl, ancağ fehm-i daḳîka-dân ve ‘irfân-ı zât-ı bî-nazîrüne mağrûrum benim efendim. Egerçi bu tül-i kelâm, hâk-i pây-ı sa‘âdetüñi taşdı‘dür, ancağ lezzet-i muḥâtabe ‘özü-ḥ’âh-ı bendegîdür. Cümleden ḳat‘-ı nazar, vaqt-i seḥer sâ‘at on birden tül‘-ı şemse dek bu ḳadar taḥrîrât ve ta‘birât, kulluğuma ve şevḳ-ı derûnuma şâhid degildür [de] nedür? ‘Afv-ı ‘inâyetüñ [8a] mercüdüdür efendim. Bu maḳûle riyâ-âmîz kelâm söylemek nâ-münâsibdür. Ancağ efendim, ikâz ve taḥdîş-i ni‘met niyyetiyle söylerim.

Efendim, sen bir güher-i pâksin ve Cenâb-ı Hağ senüñ ḳalb-i şerîfüñe nür-ı tevḥîdi kemâkân vedî‘a eylemiş bir zât-ı pâkîze-şifâtsın. Allâh’a emânet, kendüñi ziyâde muḥâfaza eyleyüp, ḥıfz-ı Hağğa ve ‘inâyet-i Feyyâz-ı muṭlaḳa kesb-i isti‘dâd eyle. Hağ te‘âlâ efendime tül-i ‘ömr iḥsân eyleye. Mîve vaqt [ü] zamânında kemâl bulur inşâ’allâhu te‘âlâ. Zât-ı şerîfüñ maṭla‘-ı ḥürşîd-i ma‘rifetu’llâh olacağında şübhem yokdur. Çok çok şalavât-ı şerîfeye meşğül ol, seni Allâhu ‘azîmü’s-şâna ḥavâle eyledim. Ben ḳuluñi efendim du‘â-yı ḥayrdan ferâmüş eyleme.

Benim ‘inâyetlü, ḥaḳîḳatlü, muḥabbetlü, diyânetlü, şadâḳatlü efendim, bolay ki birkaç gün daḫi te’ḥîr buyurulmağa himmet ve teveccühleri niyâz olunur. Nâ-çâr teşrîf-i ric‘at lâzım gelürse bu ‘abd-i müştâḳa ḳalem-i mübârekleri ile iki üç kelime olsun, ḥırz-ı bâzû-yı müfâḥaret olan nemîḳa-i [8b] dil-nüvâzları bî-dirîğ buyrula ki âḫir-i ömrüme dek ḥırz-ı cân ve nâme-i emân ideyim.

Âh efendim, ḳat‘-ı niyâz-nâme ideyim didikce, derd-i derûnum beni taḥrîk idüp, efendimüñ taşdı‘ine cesâretten dest-keşîde olmağa ruḥşat bulamam. Benim efendim hemân ḥıfz-ı İlâhîde olup, şıḫḫat u selâmet ve devlet ü sa‘âdet ile dâ’im ü bâḳî olasın. Her ḳime münâsib ise selâm-ı fâḳîrânemiz iblâğ[1] emr-i fermânüña menüṭdur.

⁶² Metinde “deñilmez” şeklinde yazılmış, bağlam gereği yukarıdaki şekli tercih edilmiştir.

Bâķī emr-i fermān ve mürüvvet ü ihsān, ‘ināyetlü, ‘ātıfetlü, merħametlü, şefkatlü efendim sulţānımuñdur.

[2. Mektup]

اللّٰهُ رَبُّنَا وَهُوَ حَسْبُنَا⁶³

Zāt-ı bī-şerīki aķdes ü a‘lā olan Rabbü’l-‘ālemīn⁶⁴ تعالیٰ شانہ و تتوالی انعامہ و احسانہ müsta‘idd-i feyz-i ķudsī olan zāt-ı melekī’s-simātların ekdār-ı ħissiyye vü ma‘neviyyeden emīn ü sālīm ve maķām-ı refī‘-i şıdķ-ı ‘ubūdiyetinde şıĥhat u selāmet ve rif‘at u sa‘ādet ile şābit ü dā’im eyleyüp, tūl-i ‘ömr ve ‘āfiyet ile mu‘ammer ve bi’l-cümle maķāşıd [9a] u [e]mānī-i dāreynlerin müyesser ü muķadder eyleye.

آمن بسر اسمه الاعظم و بحرمت سيدنا حبيبه الاكرم صلى الله تعالى عليه و على آله و صحبه وسلم⁶⁵

Ba‘dezā *Ĥilye-i Şerīfe-i Şaĥiĥa* murād buyurulmuş. ‘Ale’r-re’si ve’l-‘ayn! İnşā’allāhu te‘ālā ‘ale’t-tafşil cem‘ ü taħrīr ve irsāl-i ‘izz-i ĥuzūr-ı dil-peżirleri kılınur ve *Ĥilyetü’l-Envār* ismiyle müsem mā şerĥ-i manzūme-i faķirāne, perīşān-taħrīr ü ebb-zede (?) ve ekşer mevāzī‘i maĥv u işbāt ve tebdil ü taĥvile muĥtāc olmağla bir vech ile şāfiye-i nażar ü irsāl degildür. Ĥudā ĥaķķıĥın cān dirīğ olmadığı muĥtāc-ı beyān degildür. Ancak nüşha-i mezbūr[e]de birķaĥ mülāĥaza dāmen-gir-i itā‘at-emşāldür ki ez-cümle biri o da satırdadur, redī kābil-i ķırā‘at degildür.

Şāniyen tenfiĥ ü taşĥiĥ olunmadın istinsāĥ ihtimāli dağdağ-baĥş-ı ĥaĥır-ı faķirdür.

Şālişen muĥarrer olan daĥi nā-tamām olup, beş altı cüz’ ve ĥitāmında olan Ümmü Ma‘bed rivāyeti ĥayr-ı mektūbedür. Yoĥsa va’llāhu’l-‘azīm ĥilāf-ı rızā işāretlerine ‘adem-i [9b] imtişāl emr-i muĥāl idi. Bu mezkūrāt ma‘lūm-ı sa‘ādetleri oldıķdan soñra, elbette buyrulur ise yine dirīğ olunmaz. Ancak ketb ü istinsāĥ olunmamağ ve itdirilmemek şartıyla meşrūt olursa luĥf idüp, ĥuşuş-ı mezbūrda müsāmaĥamız bī-vefāyī vü nādānlığımıza ĥaml buyurulmaya.

خير لنا وشرا على اعدائنا اعوذ برينا و رب موسى و هرون و رب كل شىء من شرمارينا و نسل الخير فى كل الحال من

رينا⁶⁶

⁶³ “Rabbimiz Allah ve o bize yeter.”

⁶⁴ “İyilikleri ve nimetleri birbiri ardınca verir ve şanı yücedir.”

⁶⁵ “İsm-i azamın sırrı için ve seyyidimiz, kerem sahibinin habibi ĥürmetine, âmin. Allah ona ve onun ailesi üzerine salāt etsin.”

⁶⁶ “Hayır, bizim üzerimize, şer de düşmanlarımızın üzerine olsun. Bizi kaplayan bütün şerlerden bizim rabbimiz olan, Musa ve Harun’un rabbi ve her şeyin rabbi olan Allah’a sığınırım. Her durumda rabbimizden hayırlı olanı dileriz.”

“Şahrā” emeldür, ya‘nī ma‘lebdür ve refīk yār-ı şādıkdur. Yā şūrī yā ma‘nevī “hayye tasallu‘ı” nefis-i emmārenüñ ba‘z-ı mekīdetinden işāretdür ve “o‘klar” sihām-ı du‘ā ve zıkr-i Ĥudādur ki anuñla a‘dā-yı şūrī vü ma‘nevī tard [u] ib‘ād olunur. O‘kları gördükde, mübā‘adadı hıfz-ı Bārī qarīn-i zātunız olup, zıkr ve da‘vāt-ı şerīfinüñ ĥüsn-i kabūline ‘alāmetdür.

“Ardınca taş atmak ve hayyeye bāliğ olmamak”, henüz helāk-i ‘adūya taqđır müsā‘id olmayup, vaqt-i qarībde ihlākine dālldür.

“Yere gömülü mār”, a‘dānuñ dā‘imā vaqf ve mār olmasına işāret olup, [10a] öbürüne gösterilmek helāk-i ‘adūyı te‘kīddür.⁶⁷ اللهم اهلك اعدائنا و سلمنا مكرهم بحولك يا رب Ğarr-ı mār ü ‘a‘rebden, uyħuda ‘ibād-ı Ĥudā hıfza melā‘ike-i ĥafaza ile maşūn u maħfūz oldığı gibi hemvāre kullarını Cenāb-ı Rabbü’l-‘ālemin mekr-i a‘dādan emīn eylediginde iştibāh eylemeyesiz ve yılana kendi ĥabāset-i zātıyyesi ‘adū olup, her kim görürse katline mübāderet itdiği gibi a‘dāya daħi kendi mekr ü keydi bā‘iş-i helāk olur.⁶⁸ استودعك الله تعالى و نفسى العاجزة الى طيبته

“Ĥāk-i pāye varılmak”, ‘alāka-i rūḥāniye ile ĥayr du‘ālarında olundığına işāretdür. Birkaç eyyām muhāceret-i şūrīden teşekkī, inşā‘allāhu te‘ālā tarafeynden ihlāş-ı tām olup, ‘ādet-i asdikā üzere ‘inde’l-mülākāt geregi gibi ‘arz-ı muḥabbet [ü] vidāda dālldür.

“Vākı‘ada ta‘bīr-i vākı‘a” şūrī ve ma‘nevī sa‘ādet ü iḳbāl ile ber-ħürdār ve kām-yāb olmalarına teveccüh-i faḳīrāne ‘alāmetidür.

“Kahve içüp, eglenüp, taşra gitmek”, bundan aqdem [10b] eḳall-i ḳalil mülākāt ile henüz seyr-i [ç]eşm-i ümmīd oldığına işāretdür ki inşā‘allāhu te‘ālā qarīben ĥayr ile mülākāt ve muvāşalat niyāz olunur.

“Çekmecede kāğıdlar var dinilmek”, şaḫīfe-i ḳalbe nazār eyleñ, aḫvāl-i hicrān ma‘lūm olur, dimekdür.

“Azīm ĥüzn ile olmak gibi görünmek”, bi-fazli’llāhi te‘ālā sürür-ı ‘azīm ile mesrūr olmağa işāretdür.

“İşte buraya geldik, bunda daħi āfetlerden emīn olmadık, kahvemizde dārū var imiş dinilmek”, fi’l-cümle eşğāl-i dūnyā sebebi ile ‘ahd ü mişāk ĥilāfi kemā-yenbağī ĥıdmet-i du‘ālarında iḳāmet eylemeyüp, bi-ḥasbi’l-beşeriyye sehv ü ğaflet faḳīre tenbīhdür ki Ĥāk

⁶⁷ “Ey Allahım! Düşmanlarımızı helāk et ve kudretinle onların hilelerinden bizi selāmetli kıl.”

⁶⁸ “Seni yüce olan Allah’a ismarladım ve âciz nefsimi de onun yumuşaklığına emanet ettim.”

sübḥānehū ve te‘ālādan ‘afvı ve telāfî-i mā-fāt recā ve niyāz olunur. ⁶⁹” الحمد لله ثم الحمد لله“ cümlesi güzel terkîbdür. Şüretā muvaḥḥiş görünür, ammā degildür. Hâtır-ı şerîfûñuze zerre keder getirmeyesiz. Her hâlde sizûñ ve bizim ḥāfız u nāşırımız ve mu‘în [ü] dest-gırımiz Allāhu ‘azīmü’ş-şānı -‘azze ismuhu- ve şefî‘-i mülāzımımız seyyid-i ‘ālemiyān ḥabīb-i Ḥudā’dur -sallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem- [11a] Ba‘de’l-‘aşr gelinmekle taḥrîr-i varaḳaya egerçi zamān müsā‘id olmadı, ancak bu ḳadarca tesvîdāt ile icrā-yı lāzime-i ‘ubūdiyyet ve imtişāl-i emr ü mu‘āşeret⁷⁰ ü iṭā‘at olundu. Bi’l-cümle ḳuşûrumı ‘afv buyrulmaḳ, recā ve niyāz olunur ve böyle pejmürde kâğıd ma‘zûr olsun, hemān ḥāzır bulunmaḳla iḥtiyār olundu. Ḳuşûr çok, bu daḫi biridür. Maḳşûdına müncer ise i‘āde-i haber buyurmaları mercûdur.

Bāḳî hemîşe Ḥudā-yı Müte‘āl’üñ ḫıfz u emānında emîn olup, ḫaṭā vü ḫaṭarlardan bi’l-cümle elem ü kederlerden emîn olasız. ⁷¹ آمين آمين بحق اسمه الاعظم

el-‘Abdü Nahîfî Meḥemmed Süleymān.

[3. Mektup]

هو الفياض ⁷²

Feyyāz-ı sâbiḡu’n-ni‘am ve Vehhāb-ı sâbıḳu’l-kerem ⁷³ - تعالی شانہ و تتوالی احسانہ - muḥabbetlü, ḫaḳîḳatlü, sadāḳatlü, mürüvvetlü efendimi her ḫin ü ān ḫıfz-ı bî-zevālinde emîn ve merhūnen bi’l-ḫayr ve’s-sa‘āde rif‘at ü iḳbāl ve niḳām-ı ḫāl ve şafā-yı bāl ile kām-bîn eyleyüp, rızā-yı celiline muvāfiḳ a‘māl-i mebrûre [11b] ve ef‘āl-i meşḳûreye tevfiḳ ile mes‘ūd ve ‘avāḳıb-ı āmāl ü emānilerde meymûn u maḫmûd eyleye. ⁷⁴ آمين بحق اسمه الاعظم

Benim nûr-ı çeşmim, dil-nüvāzâne firistāde-i mürüvvetleri olan şef[ḳat]-nāme-i girān-mā[ye]lerinde ḡazel ḫaberinden tekeddür, ba‘deḫ memnūniyyet-i bendegî mün‘akis-i mir‘āt-i zamîr-i şafā-simātı oldıḳda ⁷⁵ متابعت المولا لعبده memnûn ve mütesellî oldıḳları ifāde buyurulmuş. Ḥaḳḳ te‘ālā vücūd-ı mekārım-nümūduñı ālām u ekdārdan maşûn eyleyüp tûl-i ‘ömr ile mu‘ammer eyleye. Bu ‘abd-i bî-miḳdāruñ nazar-ı i‘tibārında ‘azl ü naşb müsāvî belki ḡubār-ı giyāha mütesāvî idigi inşā’llāhu te‘ālā ālūde-i levş-i riyā degildür. Mevlāü’l-mevlā olan Ḥudā-

⁶⁹ “Allah’a hamd olsun sonra Allah’a hamd olsun.”

⁷⁰ Bu kelime metinde “mu‘āderet” şeklinde yazılmıştır. Bu sözcüğün mânâsının bulunmaması ve bağlam gereği “mu‘āşeret” kelimesi uygun görülmüştür.

⁷¹ “İsm-i azamın hakkı için âmin, âmin, âmin.”

⁷² “O (Allah) çok verendir.”

⁷³ “Onun ihsanı bol ve şanı yücedir.”

⁷⁴ “İsm-i azam hakkı için âmin.”

⁷⁵ “Efendi kuluna tâbi olarak...”

yı Müte‘āl celle celālühü’l-‘ālī kendi kulluğı sa‘ādet ü şerefin bilen kulları zümresinden eyleyüp, ‘azl-i ebedī-i hicrāndan şaqlaya ve şeref-i izāfī ile fahr ü mübāhāt idenlerden eylemeyüp şeref-i zātī ile iki cihānda mümtāz ve serv-i ser-efrāz eyleye. ⁷⁶ آمین بفضلہ

Benim sultānım, üç hoşka-i ferah-bahşā ve hāric-i tavır-ı ta‘zīr ü terbiyet [12a] iki zül-bend-i dil-bend -ki birine “Çekme” ve birine “Yemeni” ta‘bīr olunur- şeref-bahş-ı vuşul oldıkdā, sūzende-i yār-i iştıyāk olan kalb-i müştākā reşha-pāş-ı tesliyet ü sürūr olmuştur. Gūyā bī-cān idim, cānım; yā haste idim, dermānım geldi. Cenāb-ı Hākk zāt-ı hāqīkat-simātuñı hāşāsız eyleye. Taraf-ı pūr-şerefüñe olan iştıyāk u incizābım ve ‘alāka vü tehbābbüm beyān idemem. Bu sūz-ı derūn hīç degil, illā ebr-i hulūş u hāqīkate ve eşer-i te‘ārūf-i ‘ālem-i ervāh ve şafvet idigi bī-iştıbāhdur:

Beyt

Müjde kim geldi haber ol şeh-i hūbānımdan

Düzd-i ārām olan ārām-ı dil ü cānımdan

Benim māye-i sürūr-ı derūnum sultānım. Cenāb-ı vālā-nişāba bu ta‘alluğ-ı rūhānī bir vech ile kābil-i beyān degildir. Muqaddem muhabbet-nāme-i ‘āliyeleri vürūdından bir iki gün muqaddem, ‘ālem-i menāmda şeref-yāb-ı şöhet ü mülākātları olup, zevk ü şevk ile bīdār olunduđı -ki iş‘ār olunmuş idi- ol vaq‘anuñ ‘aķībinde yine h‘āb-ı istirāhat hilālinde luţfen ve keremen leţāfet-i rūhāniyetleri şüret-nümā-yı āyine-i [12b] bāl ve meşref⁷⁷(?)-efzā-yı ‘ālem-i mişāl olup iktisāb olunan ma‘nālar ma‘lūm. Benim efendim ne diyeyim? Du‘ā-yı hayrdan ğayrı nesneye kâdir degilim. Hemān Hākk celle ve ‘alā vücūd-ı şerīfünī hıfz u emānında eyleye, ne kadar ‘arz-ı iştıyāk ve ‘ubūdiyyet eylesem yine murādım üzere ifāde-i merāma kudretim yokdur. Ğarāz ‘arz-ı ‘ubūdiyyet ü ihlāşdur. Bu ‘abd-i hālīş ü müştākları hātır-ı şerīfden mehcūr buyurulmayup, ‘idād-ı eşdağ-ı aşdıķadan ma‘dūd buyurulmaķ niyāz olunur. Bir vech ile tafşīl-i hāle kudret-i maķāl yokdur.

Ķıt‘a-i Bedīhī

‘Arz-ı dā‘ī-i kemīne böyledür

Pişgāh-ı rif‘at-i cānānıma

Nāme-i ‘anber-şemīm ü müşgbār

⁷⁶ “Onun faziletinin hakkı için āmin.”

⁷⁷ Metinde bu kelime “müşerref” okunacak şekilde “şedde” işaretiyle yazılmıştır, ancak “müşerref-efzā” tamlamasının mânâsı tam olarak anlaşılmadığından “meşref-efzā” tercih edilmiştir.

‘İtr-sây oldu dimâg-ı cânıma
 Luṭf-ı mevḫūr⁷⁸ -ı laṭîfî eyledi
 Şıdḫ u ihlâş[ım] füzün sultânıma
 Her edâ-yı dil-güşâ senden ‘ıyân
 Büy-ı şefkat bu dil-i nālânıma
 Eylesin zâtuñ ḫaṭâlardan emîn
 Bu du‘âyı eylerim Mennân’ıma
 Hem hedâyâ-yı nüvâzişkâr ile
 Bâ‘ iş olduñ şevḫ-ı bî-pâyânıma [13a]
 ‘Üç ‘aded dühn-i ḫazîne hem-daḫî
 İki ḫıṭ‘a destmâl-i gânime
 ‘İzzet ü ikrâm ile iclâl ile
 Vâşıl oldu ‘uhde-i peymânıma
 Gerçi teklîf-i hediye kaydı yok
 ‘Abd-i memlûk-i şeh-i ḫübânıma
 Lîk kendi luṭf-ı ṭab‘ uñdur sebep
 İltifât-ı ṭab‘ -ı ma‘ nâ-dânıma
 İki ‘âlemde ser-efrâz olasın
 Bu niyâzı eylerim Yezdân’ıma
 ‘Aşḫ ile bülbül gibi nālân iden
 Ben ğarîbi sen gül-i ḫandânıma
 Gül gibi itsin güşâde ḫâṭıruñ
 Nür-baḫş ol dîde-i giryânıma
 Bâ‘ iş-i ma‘ mûrî-i ihlâs ola
 Feyz-i ‘aşḫuñ ḫâṭır-ı vîrânıma
 ḫıdmetüñ itmek du‘â-yı ḫayr ile

⁷⁸ Metinde bu kelime “mefhûm” okunacak şekilde yazılmıştır, ancak bağlam gereği “mevfûr” tercih edilmiştir. Ayrıca bu kıtanın tamamı Ali Cânib’in makalesinde yer almakta olup söz konusu kelime orada “mevfûr” şeklinde yazılmıştır. bk., Yöntem, *age.*, s. 423.

Lâzım oldu sen meh-i tâbânıma
 Bendeyim sulţânıma ihlâş ile
 Zerreym sen mihr-i ‘âlî-şânıma
 ‘Abd-i müştâkuñ Naḥîfî ‘arz ider
 Hâlini sen âfet-i devrânıma

Küstâhâne ḥuzûr-ı pür-sürûra bir Dervîş ‘Alî kıt‘ası ve bir Şuyolcî-zâde kıt‘ası irsâl olunmuşdur. Qarîn-i ḥüsn-i kabûl buyrulmağ mercûdur.

Bâkî hemîşe şîḥḥat ü selâmet ve rif‘at ü sa‘âdet ile ber-murâd olup, her ḥîn ü ân ber-vefķı rızâ, sürûr-ı dil-şâd olmadan ḥâlî olmayasız.

el-‘Abdü Naḥîfî Bâ-Süleymân [13b]

[4. Mektup]

باسمك اللهم يا مفيض الخير والجود و يا فياض كل المقصود⁷⁹

Var ey peyk-i şabâ dil-dâra benden çok selâm eyle

Kemâl-i iştîyâkım söyle teblîğ-i peyâm eyle

Sa‘âdetlü, meveddetlü, mekremetlü, şadâkatlü, mâye-i feyz-i dil ü cânım efendim, sulţânım ḥazretleri. Ḥudâ-yı Zü’l-celâl ve Ḥudâvend-i vâhibü’l-âmâl, gevher-i yektâ-yı şadef-i ‘irfân ve aḥter-i ğarrâ-yı şevķ-ı bî-pâyân olan zât-ı maḥmidetü’ş-şifâtuñı şîḥḥat ü selâmet ve rif‘at ü sa‘âdete maḥrûn ve tab‘-ı şerîf-i şadâkat-elîfûñi⁸⁰ وفق رضاء الا على sürûr u şafâ ve meserrete merhûn eyleyüp, faẓl u kemâlât ve tã‘ât u ‘ibâdât ie mu‘ammer ve bi’l-cümle murâdât u maḥşudât-ı dâreynlerin müsehhel ü müyesser eyleye.

بسر اسمه الاعظم الا على و بحرمة حبيب الاكمل الاسنى عليه افضل التسليمات والتحايا⁸¹

Benim sa‘âdetlü efendim, sulţânım, ‘arz-ı ḥâl-i bende-i du‘â-pîşe budur ki:

⁷⁹ “Ey hayırları ve cömertlikleri bollaştıran ve bütün maksatları bereketlendiren Allah’ım! Senin isminle (başlıyorum)...”

⁸⁰ “Yüce rızasına uygun olarak.”

⁸¹ “Yüce ism-i azamın sırrı için ve yücelikte kemâl bulmuş habibinin hürmetine. Selamların ve duaların en faziletlisi onun üzerine olsun.”

Beyt

N'ola hasretle füzûn olsa benim efgânım

‘ Āşıkun̄ yañşak olur hasteligi sulţânım [14a]

mışdâkıncı egerçi hâşâ hâk-i pâ-y-i şeref-nümâların taşdı‘ dūr, ammâ efendime kemâl-i ‘ubūdiyyet ve şadâkat-ı müstemendâne iktizâsıyla ba‘zı fevâ‘id-i Fârisiyye tenmîk olunup, hezâr şerm-i ‘acizâne ile firistâde-i cenâb-ı vâlâ-nişâbları kılındı. Dergâh-ı Hâk’dan niyâzım budur ki şıdık u hulus-ı derûna vâ-beste olmağla menfa‘atden hâlî degildir. Taraf-ı pür-şereflerine kemâl-i incizâb u ta‘allukum ‘allâmu‘l-guyûba ma‘lumdur. İllâ âyâ ne tarîk ile kudretim mertebesi mazhar oldığım ni‘am-ı celîle-i İlahiyye’yi, efendime vâriş ideyim diyü, mülâhaza eşnâsında kat‘â görmeyüp ve işidmedigim nesak üzere emşile-i ‘Arabiyye’ye tatbîk ile ba‘z-ı kavâ‘id-i Fârisiyye beyân itmek bâbında, bir nümüne ve bend⁸² ihtirâ‘ olunmuşdur ki şâyeste-i nazâr-ı rağbet ü i‘tibârları olursa daği a‘lâsı mümkindür.

Āh benim muhâbbetlü efendim, n’eyleyim? Nesneye kâdir degilim... Yoğsa va’llâhu‘l-‘azîm zamân-ı kalilde celîl ü kalîl mâlik oldığım ma‘ârif-i külliye vü cüz’iyyeyi tâ-ser-hâ (?) tab‘-ı laţîf ve fehm-i şerîflerine ifrâğ u ilķâ minnet-i cân-ı ‘azîzim idi. Ancak medâr-ı [14b] tesliyetim budur ki bu ‘abd-i hâkîrine bilâ-isti‘dâd ve bu kadar ma‘nâ-yı ra‘nâyı i‘tâ vü ihsân iden Perverdigâr, efendime ân-ı ğayr-ı münkasımede luţf u i‘tâyâ kâdir ve ‘ibâd-ı ‘acz-i‘tiyâdına lâ-yü‘ad ve lâ-yuhşâ fazl-ı bî-çünü ve feyz-i rûz-efzünü zâhirdür. Tazarru‘ u niyâzım budur ki vücūd-ı mevdūd u mes‘ûduñı, ‘ilm ü kemâl ile ârâste ve hûsn-i a‘mâl ile pîrâste eyleyüp, beyne‘l-aķrân ve‘l-emsâl mümtâz ü ser-efrâz eyleye.

آمين آمين الف الف آمين مقارنا بتأمين ملائكته المقربين آمين يا رب العالمين في كل آن و حين الى يوم الدين آمين يا مجيب
الساثلين آمين⁸³

Hâk sübhânehü ve te‘âlâ efendimi hıfz u emânında emîn ve tül-i ‘ömr ve rif‘at ü sa‘âdet ile kâm-yâb u kâm-bîn eyleyüp, dünyâ ve âhiretin ma‘mûr ve kalb-i şerîfin mekşûf u mesrûr eyleye. Āmîn.

Benim efendim, benim sulţânım. Va’llâhu‘l-‘azîm saña kemâl-i muhâbbetimi ve şıdık-ı ‘ubūdiyyetimi bir hâl ile ta‘rif ve tavşife kâdir degilim. Zîrâ қатарât-ı deryâ ve zerrât-ı mihr-i

⁸² Bu kelime, metinde “bende” şeklinde yazılmış; bağlam gereği yanlış yazıldığı düşünülerek “kitap bölümü” mânâsındaki “bend” şekli tercih edilmiştir.

⁸³ “Āmin, bin(lerce) kere âmin, mukarreb meleklerine yakın olarak âmin. Ey âlemlerin Rabbi! Din gününe kadar olacak her ânımızda âmin. Ey isteklere icâbet eden âmin.”

cihān-ārāyı ta^c dād ü iḥṣā mümkün olursa, efendime nūr-ı dīde-i cānıma aḥvāl-i dil-i [15a] şūrīdeyi i^c lām ü ifhām mümkün olur.

Beyt

Bildirürdüm derdimi bir āh ile cānāna hep
 ̇Koṙkarım sūz-ı derūnımdan felekler yana hep

beytini ‘aceb yazsam mı? Hele dursun.

Benim efendim, benim sulṭānım Allāhu ‘azīmü’ş-şān seni ḥaṭar u kederlerden ve bed-nazardan emīn eyleyüp, şafā-yı ḳalbūni eفزūn eyleye.

Beyt

Ağlasam ben ğam degil sen gül hemān
 Ğoncesin ey nev-cüvānım gel açıl

Āh benim efendim, ben ‘abd-i za‘if bir zerre-i nā-çizden eḳallım, amma bu faḳīrūñ ḥālını kimse fehmi eylememişdür, illā iki gevher-i pāk-derrāk -ki biri neşve-i pākīze-i sa‘adet idi ki ḥālā derūnum şerāre-i muḥabbeti ile sūzāndur ve biri şadāḳatlü, ḥaḳīḳatlü, diyānetlü efendimdür- Su‘āl olunur ise ki “Bī-çāre, senūñ miḳdāruñ nedür ki ḥattā seni dūnyāda kimse bilüp añlamaya?” Efendim benim meşelim, ol nüṣḥa-i nā-yāb gibidür ki ben aña şaḥḥāf maḳāmındayım. Bir şaḥḥāf-ı bī-māye ḥaṭten ve ḳadren bir kitāb-ı nā-yāba mālīk olup, “Ben de bir kitāb vardur ki dūnyāda nazīri yoḳdur ve kimse mālīk degildür” dise, aña şeref-i zātı lāzım gelmez, [15b] kezālik bu ḳavlūñde daḫi bir vedī‘a-i İlähiyye vardur ki ne anı beyān mümkün, ne n’oldıĝını ‘ıyān itmek ḳābildür. Ben ol cevher-i ‘ālī-şāna emīn-i mişālīyim. Tevbe efendim, nefsi zālīm beni, ḥod-furūşluḳ vādīsine taḥrīk itdi, ḥaṭ-ı kelām eyledim. Kemāl-i şevḳımdan elime ḳalem aldıkça taşmīm itdiğim ma‘nālar, bi’l-cümle ḥāṭırımdan zūhūl idüp, ne taḥrīr ideceğim bilmem. Benim ‘ināyetlü, merḥametlü efendim, benim aḥvālīm müşkil oldı. Raḥmān [ve] Raḥīm olan mevlā-yı Kerīm celle şānuhu şabr u ārām ve ‘ināyet-i ḥayr-encām ile teselliler iḥsān eyleye. Va’llāhu’l-‘azīm ne namāzda ne sā’ir evḳātde efendimūñ ḥayālī ve naḳş-ı cemālī nazarımdan mehcūr olmak muḥāldür. Ammā efendim, bilmem ki ben ğarīb ü nā-çarı mübārek ḥāṭır-ı pāk ve zamīr-i derrākine getirür mi?

وَأَفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ⁸⁴

⁸⁴ *Kur’ân-ı Kerīm, Mü’min Sûresi, 40/44*, “Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını çok iyi görendir.”

Benim efendim, cünd-i kāmārī her seher ‘alā yedi Feyzu’llāh ‘unvānıyla erzen-efşān olup efendime lisān-ı hāl tesbīhūñiz siyākında du‘ā-yı hayr eyleñ diyü, Mecnūn-ı ‘Ādiye şebīh hālet zühür ider oldı. Encāmı hayr ola benim efendim.

Dü destim ref‘ idüp [16a] dergāh-ı Hākka söyledim tārīh

Mu‘ammer eylesin Şeh-zāde ‘Abdü’l-Mālik’i Mevlā⁸⁵

diyü iki ziyāde ta‘miyeli tārīh inşād olundu. Efendime münāsib ise mülāhaza buyurasız ve ebyāt-ı cedīde-i bedīheden zühürāt bunlardur:

Sevdim ol mehveşi kim rüy-ı dil-ārāsı güzel

Hüsn-i ahlākı güzel hilkat-i zibāsı güzel

Nuḡkı cān-baḡş-ı şafā ḡandesı efsūn-ı vefā

Ġamzesi ‘işve-nümā seyr ü temāşası güzel

Zemīn-i Āḡar

Nev-bahār oldı açıldı gül-i ra‘nā ne güzel

Başladı nağmelere bülbül-i şeydā ne güzel

Yā ḡabādur yā ‘abā hüsnini efzūnter ider

Yaḡışur cāme-i nāz ol şeh-i hūbāne güzel

Ele āyīne alup hüsnüñe sen de nazar it

Güzelim gör ne güzelsin güzel ammā ne güzel

Ḡaddūñ a‘lā güzel ol ‘arız-ı tābende didim

Sevdiğim döndü didi nāz ile a‘lā ne güzel

Vay vay be hey yādigār! Bu oḡunur mı, diyü buyursañuz [16b] ḡuluñuz ḡayretde ḡalup, cevāba ḡādir olamam.

Beyt

Gāh cevr eyler-ise gāh vefā böyle gerek

İşte dil-dār-ı vefā-pīşe baña böyle gerek

⁸⁵ Mısranın sayı değeri 1123’tür. İlk mısradaki “dü” ifadesi mısraya iki eklenmesi gerektiğini bildirir, böylece çıkan sonuç 1125 olur ve 1713-14 yıllarına tekabül eder.

İbtidā-yı nazarımda beni itdi meftun
 Kıuvvet-i cāzibe-i hüsn ü bahā böyle gerek
 Ola bî-züll taleb-i ‘uğde-güşā-yı hātır
 Resm-i hāşş-ı kerem ü luṭf u ‘aṭā böyle gerek

Bedīhiyye

Şem‘e karşı çok da ey pervāne germ olma yeter
 Nār-ı ‘aşka yanmağa ehl-i muḥabbet mūmdur

باقی ادامکم اللہ تعالیٰ حفظہ و امانہ ⁸⁶

el-‘ Abdü Naḥîfî.

[5. Mektup]

اللہ ربی وهو حسبی ⁸⁷

Dil-dāra şabā var yūri tebliğ-i peyām it
 Benden o şeh-i hūsne ḥulūş üzre selām it

Aḥlāk-ı hamīde ve evşāf-ı pesendīdesine şāyeste ta‘bîr-i belîğ ile ‘arz-ı ‘ubūdiyyet ve iştiyākda kâşır oldığım muḥabbetlü, ḥaḳîḳatlü, şadāḳatlü, mürüvvetlü efendim. Ḥaḳ sübhānehū ve te‘ālā zāt-ı sūtūde-şifātuñı ḥıfz u emānında emīn ü sālīm ve şıḥḥat ü selāmet ve rif‘at [17a] ü sa‘ādet mesned-i müşeyyed-i kām-kārî ve şadr-ı bülendî-i ber-ḥürdārīde dā‘im ve ḳā‘im eyleyüp dünyā ve āḥiretde rāzî oldığı ḳullarından eyleye.

آمین بمنه الاعظم و بحرمة حبيبه سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم ⁸⁸

‘Arīza-i bendegī budur ki benim nūr-ı çeşm-i cānım sulṭānım. Geçen gün firistāde-i şefḳatleri olan nūvāziş-nāme-i ‘ālīleri şükrine bir vech ile ḳudretim yoğ iken, ḥālā resānende-i ‘ubūdiyyet-nāme Küçük Ḥelvācî bendeleriyle hem-reng-i ḥūn-ābe-i ḥasret, nemīḳa-i cān-baḥş-ı merḥametleri şeref-baḥş-ı vürūd oldıḳda va’llāhu’l-‘azīm iktisāb olunan feyż-i derūn ḥavza-i ta‘bîrden bîrūn olup, lisān-ı ḥāl ü ḳāl ile dergāh-ı Rabbü’l-‘ālemīne firistāde-i ḍarā‘at ḳılınan da‘vāt-ı bi’l-ḥayr ve eşniye-i cemīle inşā‘allāhu te‘ālā zuḥūra gelicek āşār-ı seniyyesinden ma‘lūm olur. Şeyḫ Efendi pederūñizūñ da‘vetinde, ‘ale’s-seḥer ḥ‘ābdan bîdār ve kenār-ı baḥre

⁸⁶ “Yüce Allah sizi daima muhafazasında ve emânında bulundurmaya devam etsin.”

⁸⁷ “Rabbim Allah ve o bana yeter.”

⁸⁸ Büyük ihsanı hürmetine âmin. Sevgilisi, seyyidimiz Hz. Muhammed -Allah ona salât ve selam etsin- hürmetine âmin.

nâzır şuffede tenhâ oturup, mânend-i Mecnûn gâh nesîm-i şabâya hîţâb, gâh baħr-i ‘ummâna ‘arz-ı ıztırâb ile girye-i cân-süz eyleyüp, dâide-i giryânda çehre-i [17b] zerdime rîhte-i ĥasret olan dâne-i sirişk deryâya müteķâtır olup, süz-ı derûn ve naķş-ı füzûnuma işhâd olunmuşdur.

Va’llâhi, va’llâhi benim efendim, şabâh u şâm hele emr-i muķarrer ve ammâ ‘aķib-i şalât-ı ĥamsede maĥşûşen ism-i pâk ve ism-i vâlidleriyle mu‘ayyen ve maĥşûş du‘â-yı ĥayrları farîza-i zimmet idigi ma‘lûm-ı sa‘âdetleri ola. Benim efendim, tesvîd-i ‘arz-ı ĥâle rızâ-yı şerîfûñüz yoğ iken, bî-iĥtiyâr tahrîr-i ‘ubûdiyyet-nâme eyledigim ‘afv buyurasız ki va’llâhi iĥtiyâr ve şabr u ķarâr elimde degildür, lâkin ĥâmil-i varaķaya ġâyet maĥfi işâl itmek bâbında ‘azîm tenbîh ve tavşiyeye olunmuşdur. Efendim, ben ķuluña taraf-ı ‘âlilerinden bir varaķ-pâre degil, bir kelime gelse, iki üç güne dek dünyâ ġamını külliyyen ferâmûş eyleyüp, envâ‘-ı neşât u sürûr kesb eyledigim ma‘lûm-ı devletleri oldıkda, luţf u iĥsân efendimüñdür.

Sa‘âdetlü Selîm Aġa’mızuñ muĥabbet-nâmesi gelüp, cevâbı irsâl olunduġı zâhir-i ma‘lûm-ı sa‘âdetleri olmak gerekdür. Şâniyen Evliyâ Efendi ile sır-kâtibi birâderi Meĥemmed Beg’üñ daġı bir varaķaları gelmiş idi. Ancak [18a] cevâba imkân-ı tahrîr olmadı.

Dünki gün sa‘âdet-ĥâneneden Evliyâ Efendi ve Şeyĥ-zâde du‘âcıñuz ile ma‘an ‘Alî el-Ĥâc Çelebi-zâde’ye gelinüp, aĥşâma bir sâ‘at ķala şoĥbet, ba‘dehû bende-ĥâneye gelinmişdür ve Ĥelvâcı geldikde, mecmû‘a-i şerîfe elimde tahrîr olunmaķda idi ve va’llâhu’l-‘azîm derûnum ‘âleminde Ĥelvâcı gelmesine yakînen beşâret ve ‘âlâmet var iken, fe-sübĥana’llâh içeri girdikde mebhût-ı sürûr oldıġım melĥûz-ı ‘âlîleri ola.

Beyt

İstemez ġülşen ü bezmi dil-i pür-ġam sensiz

Ne’yler ey ĥür-liķâ cenneti Ādem sensiz

Beyt

Yârdan geldigi sâ‘atde nüvâziş-nâme

Mâye-i ‘ayş u dem oldı dil-i bi-ârâme

Beyt

Bâ‘iş-i sür-ı sürûr oldı baña nâme-i yâr

Eyledi cân ü dile feyz-i şafâ nâme-i yâr

Kuḥl idersem n'ola şevḳ ile sevād-ı ḥarfın
Çeşm-i giryāna virür nūr-ı ziyā nāme-i yār

Beyt

Āh kim yaqdı kebāb itdi beni rüz-ı vedā^ç
Āteş-i dūzah imiş rüz-ı ciger-süz-ı vedā^ç [18b]

beytleri nā-tamām olmağla, 'izz-i ḥuzūra irsāl münāsib görülmedi. Benim efendim, bu varaḳ-pāreyi maḥall-i maḥfide oḳumak ḳābil ise oḳuyup, mümkün degil ise hemān iḥrāḳun bi'n-nār buyurasız. Nemīḳa-i 'āliyelerinde bir ḥāle girmişimdür ki görseñiz, bilmez idiñüz buyurulmuş. Ḥaḳ te'ālānuñ ḥıfz u emānında olasız. Ḳul, efendisini be'sen ü zarren ve dünyā vü 'uḳbāda bilmemek muḥāldür. Bilinmemek, ḳalbede olmamaḳdan iḳtizā ider. Ben efendimüñ şūrī ve ma'nevī du'ācısıyım. Ne ān ki görmemekle ferāmüş idem ve her ne ki varaḳa-i cān-baḥşlarında işāret buyurulmuşdur, emr ü fermān efendimüñdür. İnşā'allāhu te'ālā ḥayātda oldıḳça ihmāl ü tekāsül olunur degildür.

Hemān benim efendim, rābıta-i teveccühinizi 'āfitāb-ı 'ālem-tābdan zerre-i nāḳize düşen şu'ā-ı merḥamet gibi dirîḡ eylemeyesiz ve dolābdan şey çıkarurken bir mismār-ı küstāḥ mübārek dest-i şerīfñüzi āzürde eylemiş. Āh n'olaydı o mismār, benim sīneme zaḥm açup, efendime zerre ḳadar āzār u keder virmeye idi. İnşā'allāhu te'ālā ref'-i derecāta işāretdür.

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ⁸⁹

[19a] Benim efendim, süz-ı derūnum ve aḥvāl-i iştıyāḳım, ṭab'-ı daḳıḳa-dānlarına ḥafī degildür. Gereḡi gibi 'arz-ı iştıyāḳa mecāl ruḥşat olmadı. İnşā'allāhu te'ālā ceste ceste ḡazellerden ma'lūm-ı sa'ādet olur. Ḥaṭṭ-ı müstekrehimiz ma'zūr olsun. 'İcāletü'l-vaḳt müzāḥeme-i züvvārdan nāşī böyle olmuştur. İnşā'ü'l-Mevlā bundan böyle bir ḥoşça ifāde olunur, eger tesvīd-i 'ubūdiyyet-nāmede cürmüm var ise merḥamet eyleyüp, 'afv eyleyesiz. Tehevvr ü ḡazab buyrulursa, ḳuluñuza māni' degil, ancak efendime bā' iş-i keder olmaḳ ḥavfın iderim. Mevlā her ḥālde efendimi zerre kederden emīn eyleyüp, her vaḳt ü ānlarda şafā vü şādmānī ile medīd ü mezīd eyleye.

آمين بسر اسمه الاعظم الاقدس على⁹⁰

⁸⁹ *Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân Sûresi, 3/173*, "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!"

⁹⁰ "Yüce ve mukaddes olan ism-i azam sırrı için âmin."

Cümle du‘acılar, du‘âlar iderler. Bâkî hemîşe hıfz-ı İlâhiyyede mahfûz olup murâd-ı dil-
h‘âhları üzere mesrûr u kâm-yâb olasız. Âmîn.

[6. Mektup]

es-Selâmü ‘Aleyküm [ve] Raĥmetu’llâhi [ve] Berekâtühü

Evvelâ Haĥ sübhânehü ve Te‘âlâ ‘ıyd-ı şerîf-i meserret-elîfleri sa‘id eyleyüp, ‘ömr ü
rif‘atlerin mezîd [19b] ü medîd eylemek da‘vât-ı lâzimesiyle ber-dâşte-i muĥlis-i müştâkları
budur ki mecmü‘a-i laĥifeleri bir def‘a irsâline işâret buyurulmuş. Hezâr şerm ile irsâl olundu,
ma‘zûr olsun Ĥudâ ĥaĥkıçün. Bir vech ile taĥşire rızâ-dâde olunmadığına ĥalb-i şerîfüñüz şâhid-
i ‘âdıldür. Ancaĥ keşret-i züvvâr ve vefret-i ekdâr işġâl eylemekden nâşî, dil-h‘âh üzere imlâ vü
taĥrîre mesâġ olmadı. Ancaĥ inşâ’llâhu te‘âlâ saġ olursaĥ el-eyyâmü beynenâ birkaç eyyâm
mütâla‘a olunduĥdan sonra yine sebt ü taĥrîr olunur.

*Bânet Su‘âd Kaşidesi Tahmîsi’*nden sonra ĥâlâ muĥarrer olan maĥalle dek beyâz kâğıdlar
konulmuşdur. Maĥşûd Türkî ve Fârisî taĥmîsleri taĥrîr idüp, ‘afvları mercûdur ve ġazel-i mezkûr
gereġi gibi tafşîl ve tersîl olsa gerek idi. Ancaĥ bir vech ile ruĥşat-ı zamân olmadı. Luĥf idüp, her
ne ĥadar ĥuşûrum var ise ‘afv buyrula.

Rûy-ı zerdinden nişân bir şafĥa-i zîbende var

Sâbıĥan ĥûn-âb-ı eşkimden işâret var idi

Du‘acıların bu bendeleri gibi ĥasteligi işâret buyurulmuş Haĥ te‘âlâ hıfz [u] emânında
eyleye. Tafşîl-i [20a] ĥâle muĥtâc, ancaĥ çâre ne? Bu daĥi böyle olsun, ‘unvân-ı mecmü‘aya
egerçi gümüş şuyı sürüldi, ancaĥ murâd üzere taĥrîre imkân olmadı. Dünki gün -ki ibtidâ-yı ‘ıyd
idi- Çelebi-zâde İsmâ‘îl Efendi şenâdârları da‘î-ĥâneye teşrîf idüp, tâ-be-‘aşr şoĥbetler oldı ve
lâkin ne çâre n’eyleyelim rûzgâr elde degil ve zâhr-ı varaĥada ĥammâm ġazelcigi daĥi gereġi gibi
itmâma muvaffâĥ olmadığından nâşî, mecmü‘aya ĥayd olunmadı. Ancaĥ manzûr-ı sa‘âdetleri
olmaĥ için bu varaĥ-pâre ile irsâl-i pîşġâh-ı ‘izzetleri ĥılındı.

Bir seĥer ĥ‘âbġehinden çıĥup ol mâh-ı tamâm

İtdi mânend-i perî ‘azm-i tarîĥ-ı ĥammâm

ġamzesinde eşer-i işve nümâyende-i nâz

Çeşm-i mestinde ‘ıyân şîve-i evzâ‘-ı menâm

Beni biñ luĥf ile germ-âbeye teklîf itdi

Oldı hem-râh baña ol meh-i zîbende-ğırâm

 Hâke oldıqça qadem-sây-ı tenezzül o perî
 Reşk iderdi ten-i nâçizine ârâm-ı harâm [20b]
 Cilvegâhında yüzüm ferş-i reh itsem kâşî
 Tek hemân hâke o server itse vaz' -ı aqdâm
 Câmeden eyledi 'ârî beden-i berrâkuñ
 Çıkdı güyâ ki şadefden dür-i ferhunde-nizâm
 Qıldı püşide siyeh fütayî sîmîn tenine
 İctimâ' eyledi bir yerde o dem nûr u zalâm
 Peştemâl ile o mâhuñ beden-i pür-tâbı
 Qıldı zulmetde hemân âb-ı hayâtı ihâm
 Nışf-ı hürşîd yahûd girdi derûn-ı ebre
 Şu' le-i mâhı füzûn eyledi yâ zulmet-i şâm
 İtdi taḥvîl güneş yâ Ḥamel ü Mîzân'a
 Oldı güyâ ki leyâl ile berâber eyyâm
 Beden-i pâkini bir hâl ile teşbîh idemem
 Ki ne billûr u ne sîm ü ne muqâşşer bādâm
 Pây-ı zîbâsına ferş eyledi rûyın na' leyn
 Bûs-ı aqdâmına biñ şevk ile itdi iqdâm
 Ten-i sîmîn[in]e ta' zîme döşendi mermer
 Görüñ ol seng-dili itdi o sengin dili râm
 Ruḡ-ı hoy-gerdesi döndi gül-i şebnemdâna [21a]
 Bülbül itdi beni bu hâlet-i hayret-encâm
 Başına qubbelerüñ urdı buḡâr-ı hayret

‘ Ārız oldu der-i dīvāra devār ü ser-sām⁹¹

Cümle çeşm oldu temāşā-yı cemāl anuñ için
 Şanma germ-ābede yer yer görünenler ola cām
 Naḥl-i kāfūr idi şan şafḥa-i sīmīn üzere
 Şaḥn-ı mermerde ten-i sīm ile dil-dār be-nām
 Çıkdığı dem ser-i ḥammāma kıyāmet kopdı
 Na‘ ra-sāz oldu bu hengāme-i ḥasret-hengām
 Pāyına cūy-ı sirişkim gibi āb oldu revān
 Bürc-i ābīde idi şanki o şeb bedr-i tamām
 İtdi mestūr ser-ā-pā beden-i sīmīnin
 Eyledi şanki iḥāṭa meh-i tābānı ḡamām
 Şīşe-i çeşm-i terim itdi gül-āb-efşānī
 Kıldı tarṭīb-i vücūd ol gül-i pākīze-meşām
 ‘ Arz idüp ḥazretine sūz-ı derūnın micmer
 ‘ Ūd bezl itdi vücūdın ḡam-ı rāḡıbla tamām
 ‘ Āfiyet-ḥ‘ānı olup merdüm-i çeşm-i giryān
 Kıldı ta‘ zīm o şeh-i ḥüsne ahālī-i kirām [21b]

Ġazel-i Dīger

Rızā-yı pāki üzre eyleyüp mevḡūf-ı şādānī
 Nīgehbānuñ ola şām u seḥerde ḥıfz-ı Rabbānī
 Beni endīşe-i rüz-ı vedā‘ uñ itdi şūrīde
 Vişālūñ gerçi dil-şād itdi birkaç gün dil ü cāmı
 Şeb-i ḥasretde āh u girye itdikce niyāzım bu

⁹¹ Metinde bu kelime “şer-şām” şeklinde yazılmış, ancak mânâ gereği yukarıdaki şekil tercih edilmiştir.

Yine hayr ile göstereceğin Hudâ'sı mâh-ı tâbânı
 Dem-i vuşlat eger biñ yıl olursa bir nefes gelmez
 Velî biñ yıldan efzündür firâkuñ bir dem ü ânı
 Gözüm nûrı seni yâd eyledikce künc-i hasretde
 Ne mümkün giryeden men' eylemek bu çeşm-i giryânı
 Dem-i dil-süz-ı hicründe görünce za' fımı bildim
 Meger hicrân imiş bî-tâb iden bî-çâre insânı
 Giriftârân-ı 'aşka derd-i hicrân gibi derd olmaz
 Ki ancak vaşl-ı cânândur anuñ tedbîr-i dermânı
 Senüñle külhan olsa cāygāhım reşk-i gülşendür
 Dil-i şürîde sensiz n' eylesin şahñ-ı gülistânı
 Esîr-i 'aşka cânân cāndan efzün feyz-bağış oldu
 Ger âh ister iseñ gör resm-i haţda cân u cânânı [22a]
 Vücüd-ı nāzenînüñ kām-yâb-ı 'āfiyet kılsın
 Derünuñdan Hudâ dūr eylesin ekdâr u aḫzânı
 Lisân ü kalbüñ eyle zıkr ü fikr-i Haḫ ile ma' mūr
 Enîsüñ zıkr-i Haḫ olsun celîsüñ fikr-i Rabbânî
 Ne deñli dūr isem de luţf-ı Haḫ'dan nâ-ümîd olmam
 'İbād-ı mücrime çokdur Hudâ'nuñ luţf u iḫsânı
 Naḫîfi-i ğarîbüñ şorma ḫālîn künc-i hasretde
 Ḥuzûr-ı ḫaşre dek eyler şeb [ü] rûzında efgānı
 Hemîşe ḫıfz-ı İlâhîde olup ber-murād olasız.

[7. Mektup]

ان ربنا لقدير على مايشاء⁹²

Göñül senden cüdâ bir bülbül-i şürîdedür gülsüz
 Ne bülbül gülden ayrılısın ne olsun gonce bülbülsüz

⁹² "Muhakkak bizim Rabbimiz, dilediği her şey üzerine gücü yetendir."

İdüp ‘arz-ı taḥassür eyle teblîğ-i du‘ā bizden
Selām it ol nihāl-i bāğ-ı ḥüsne ey şabā bizden

Muḥabbetlü, meveddetlü, ḥaḳîkatlü, şadâkatlü a cānımdan ‘azîzim efendim. Sulṭānım ḥazretlerinüñ Ḥaḳ sübhānehü ve te‘ālā vücūd-ı nāzenini[ni] belā [vü] zararlıardan ve ṭab‘-ı laṭîf-i şad-âyîni elem ü kederlerden emîn ü şālîm [22b] eyleyüp, ber-vefḳ-ı murād sürür-i ḳalb ve şafā-yı ḥāṭır ve vuşul-i meḳāşid ile mesrūr u şād eyleye.

آمین بحق اسمه الاعظم و بحرمة حبيبه سيدنا محمد صلى الله تعالى عليه و على آله و صحبه و سلم⁹³

‘Arz-ı ḥāl-i bende-i müştāk oldur ki, benim efendim, benim cānım içinde cānım, sulṭānım. Bir, iki gün muḥālefet-i teşrîfüni müşāhede itdikde, bu teḥallüf ve ḥāşā bî-vefāyî vü hercâyîlik sulṭānımdan oldu, ḳıyāsıyla ḥāṭırcıgım maḥzün olup, eyvāh bu ne baḥt-ı siyāhdur? Ben, efendimüñ dünyā ve āḥiretde rif‘at ü sa‘ādetin isteyüp, cān u başımla ve şıdḳ u iḥlāş[ım]la da‘vāt-ı bi’l-ḥayrını ve medḥ ü şenāsını vird-i zebān itmiş iken:

Beyt

Mevc-ḥîz-i çin-i nāz olmaḳda ebrūlarına
Fırşat-ı güftār bulmuş gibi bed-gūlarına

diyerek efendim, bu ḳulından gālîbā rāzî olmayup, ṭabî‘at-ı şerîfi ḥazz itmemişdür. Çün ki ḥāl böyledür “Görmemek yegdür görüp divāne olmaḳdan seni”⁹⁴ mışdāḳınca, bārî bir efendime görünüp, ḥāṭır-ı şerîfini tekdîr ve ben ‘abd-i müştāk daḥi merḥametlü efendimi gördükçe derd-i ḥasretim efzün ve āteş-i ‘aşḳ [23a] u muḥabbetim ḥadden bîrün olmaḳdansa, bārî cānım cebr idüp, birkaç gün cemāl-i şerîfini görmekten perḥîz itmekle derdime dermān tesellî eyleyem, mülāḥazasıyla ḥattā mescid-i şerîfe bile varmaḳdan nefsimi keff idüp, künc-i ḥasretde āh u enîn ile şabr u taḥammüle ḳarār virmiş iken, el-ḥāmdüli’llāhi te‘ālā peyk-i ferḥunde-maḳdem-i şabādan ḥaḳîkat-i ḥāl-i ḥayret-me’āle vāḳıf olup, efendimüñ bu ḥuşuşda şun‘ı, belki ḳaṭ‘ā rızā-yı şerîfi olmayup, ḳabāḥat ve mel‘anet aḡyār-ı nādānuñ idigi ma‘lūm-ı bendegî oldıḳda, efendime şıdḳ [u] muḥabbetim yüz ḳat ziyāde olup, şıdḳ u iḥlāşla ḥayr du‘āları tekrār olunmuşdur. Benim efendim, Ḥaḳ te‘ālā senüñ vücūd-ı şerîfüni zāhir ü bāṭında ḥaṭā ve ḥaṭarlıardan şaḳlasun.⁹⁵ و تعالى

بحمده سبحانه

⁹³ “İsm-i azam ḥakkı için âmin. Sevgilisi, seyyidimiz Hz. Muhammed hürmetine âmin. Allah ona, ailesine ve arkadaşlarına salāt ve selam etsin.”

⁹⁴ “Vechi var kasdeylesem hicrinle ülfet etmeḡe / Görmemek yegdür, görüp divāne olmaktan seni.” Bursalı Cinānî

⁹⁵ “Yüce olana hamdetmekle, onu tesbih ve tenzih ederim.”

Haqquñda mü'tala'am ve hüsn-i sımāña mu'tabıķ lu'f-ı tab' ve hüsn-i hālünde mülāhazamda ha'tā eylememişim. Benim efendim, benim sultānım, hoş imdi öyle nādān yādigārlar 'ilm ü kemālün ve ma'ārif ü faziletün ve erbābınuñ ķadr ü şerefini [23b] ne bilür?

Kendileri ne'üzü bi'llāh⁹⁶ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ cāhil ü bā'ıl hemān İslām'ı beyāz şarmak kıyās iden hayvāndan eğall zümresinde bulunmuşlar. Anlaruñ saña hükmleri şer'an ve ķānūnen cārī degildir. Ancak⁹⁷ الصبر مفتاح الفرج hemān sen hüsn-i hālde ve talebde bulunup, peynirci ve gemici ve sā'ır alçaķlar zümresinden ihtirāz eyleyüp, hemān kendi kendüñe olsun. Bārī, 'irfān ü ma'rifet tarafını elden ķoma, anlar hayvāndan dađi eğalldür. İnsān ķadrini ne bilürler? 'İlm ü ma'rifet şerefini nice fehm iderler? Hoş imdi cenāb-ı Bārī celle şānuhu cezālarını virüp, ķarīben kendileri nādım olurlar.

Benim her umūrum, Allāh-ı 'azīmü's-şāna tefvīz olunmuşdur. İş odur kim Allāh oñara. Hemān benim meveddetlü efendimüñ ben bu bendesine, hüsn-i nazarını ve gönüldeñ ih'rāc itmedigini [bildüre] ve gāh ki nigāh-ı lu'f u merħamet ve nüvāziş-i hā'ır-ı maħzūn için fırsat düşdükçe görüşmek ve gāhī kāğıdcıķlar ile ķalb-i maħzūnumı mesrūr buyurasın. Ba'īd ü ķarīb ben, efendimüñ hayr du'āsındayım. Ağyār u hasūd, bildiklerinden [24a] ķalmasın. Ben inkisārim kılıncını biñ kerre tecrübe eylemişimdür. Cümlesini Allah'a havāle eyledim. Senüñ o nādāna virdigüñ cevābları işitdigimde, saña muħabbetim biñ ķat ziyāde olmuşdur. Ber-hürdār-ı 'ömr olasın. Haķ te'ālā devlet ü sa'ādet ile senüñ dünyā ve āhıretüñ ma'mūr eylesin.

Dün şabāh yeñiçeri ağası, bize gelirken yolda edeb ile selāma durduğüñ naķl eyleyüp, saña vāfir du'ālar olundu. Benim efendim, bunuñ içinde saña yazup gönderdigim kāğıdlar kemāl-i harāretimden ve ğayretten yazılmış idi. Ancak ha bir eglence olur, okuyup āteşe bırağasın. Efendimüñ bu mertebe haķıķatini bildikden şoñra cān u başımla māl ü mülkümlle ķulı, ķurbānı olmak üzerime vācib olmuşdur. Efendim, ben senüñ ķuluñ idigimi cümle a'lā vü ednā bildiler. Hemān efendim, sen hemān ben ķuluñı hā'ır-ı şerīfinden çıkarma. Baña daği lāzım olan, senüñ du'ā-yı hayruñ hizmetidür. Rabbim ķabül eyleye, inşā'allāhu te'ālā. O saña dađl idüp mu'āraza idenler, [24b] 'āķıbet bir gün senüñ etegüñ öperler. Hemān ķalbüñi dā'imā Allāh'dan hālī ķoma. Ancak o yādigāruñ, senüñ benim meclisime geldigüñe ķā'il olmadığı haylī gücüme gelmişdür. El-ħamdüli'llāhi te'ālā benim meclise ķāđi efendi ve ağalar ve şığār u kibārdan bu ķadar ehl-i 'ırz kimseler gelüp giderken o yādigār, "Ben senüñ oraya vardığıñ istemem" demiş. Ķatı ğarīb gelür,

⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Hac Suresi, 22/11, "... dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir."

⁹⁷ Hadis-i Şerif: "Sabır, zaferin anahtarıdır." Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013, s. 593.

hoş imdi yine kendisi kendi sözünden ve işinden utanur. Hemân şabr eyleyelim, Hudâ kâdirdür. Benim meclisimde ne maķûle ihtirâz idecek nesne gördi ve işitdi? Hattâ seni, men'e sa'y ider. Ben el-ḥamdüli'llâhi te'âlâ İslâmı ve 'ırzımı anuñ gibi mi bilürüm? Yâ senüñ 'ırzuñı, dînüñi ve sâ'ir umûruñı benim gibi mi şaķınur? Daḫi beş gün içinde saña babalanması, kemâl-i ḥamâķatından idigi aźherü mine's-şemsdür ve tecrübe için bir kerre 'ibâdu'llâhdan ben ķuluñı ve kendisini teftiş ve tezkiye eylesin, ba' dehü görüšelim. Fe-sübḥāna'llāhi'l-ķādir.

Hâşılı efendim, ben seni bilirim ve senüñ [25a] muḥabbet ve rızānı isterim, ğayruñ sözi ve āvāzı yanımda dāne-i ḫardal degildir. Efendim sen hemân şağ ol, ben ķuluñı göñlünden çıkarma ve aralıķda ān-ı vāḫide gelüp, ķuluñla ülfet eylemek luṭf u merḫametine merhündür. Ve du'ā dimişsin ki ne güne du'ādur? Kāğıd ile i' lām eyleseñ ki a benim efendim, çok söyledim, mübārek başuñ ağırdım, 'afvuñ recā iderim.

Bāķi hemîşe ḫıfz-ı Hudā'da maḫfuẕ olasın.

كر بصد نامه نويسم صفت مشتاقى

ماند از شوق تو صد ساله حكايه باقى⁹⁸

[8. Mektup]⁹⁹

Devletlü, 'ināyetlü, merḫametlü efendim, sultānım ḫazretleri şağ olsun. 'Arz-ı ḫāl-i dā'ileridür ki bu dā'ileri, 'illet-i ğurbet derūnumda iken nihāyetinde 'illet-i sūknā ile şīġa-i vücūdum, **lefif-i maķrūna** müşābehetle **emsile-i** 'unşurum, 'ilel [ü] **emrāzdan şaḫīḫ ü sālīm** olmayup, **te'ākub-ı kazā-yı āsūmānī** ile ālām u ekdārım **muzā'af** olmağla, aķrānım [25b] beyninde **müsteşķal** ve bu 'illet ile 'aķlım **nāķış** ve derūnum **ecvef-i vāvīye mişāl** ve zihnim ḫarışık, **ism-i fā'il** ve rüz u şeb **emsile-i muḫtelife** gibi ekdārım gün-ā-gün olup, **yersizlik**den talebe beyninde cümle-i **mu'terize** gibi i'rābdan **bī-maḫal** ve bir **bināya** 'āmil bul[un]madıģımdan **cerr-i civārīye** muḫtāc olup ve **mübhem** olmam ile **tekellümāya zamīrimi** ibrāz ide[cek] bir merci' bulmayup ve **ismim mübhem-i tām** olmağla ḫālimi **temyīze naşb-ı** nefsi ider bir ehl-i ḫayra sevķ olunmayup, velākin gibi **ḫiffet** ile 'aķlım 'amelden ḫalup ve **naẕm-ı** a'zālarım ve **ziḫāf-ı 'ilel**den ğayrı bir ma'nāya dāl, **baḫr-i mütedārik** gibi cümleden **ḫurūc** ile şaḫīḫü'l-bāl olmayup, bu ḫayālātla kuvā-yı bāḫnem cüz'ıyyāt-ı efķarla māl-ā-māl ve nefsi nāḫıķam, idrāk-i **külliyāta** bī-mecāl olmağla ḫadd-i zātında 'avāriẕ-ı māhiyyetimi ta'rif ve rūsūm-ı ādāb üzere beyānla bār-ı ekdārımı **taḫfif**den

⁹⁸ "Eğer âşıkâne bir şekilde yüz mektup yazarsam sana olan arzumdaki yüz yıl kalır, hikâyesi sonsuz olur."

⁹⁹ Bu mektupta, tenasüp sanatı açısından birbirleriyle ilgili olan kelimeler vurgulu yazılmıştır.

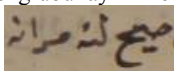

‘âciz olup, bu **terekküb**-i kazâyâ-yı ser-güzeştim **bürhân**-ı **innî-i meşiyet** taḥakkuk-ı hümüm ve **mantık**-ı kelâmım aḥvâlimi müntic **şekl-i evvel** gibi mi‘yâr-ı ‘ulüm ve bir beyt-i mu‘dimât-ı tedbîrim **şekl-i şânî** gibi şayhun le’ın merâne¹⁰⁰ olmasından [26a] mâ‘adâ şüret-i cismiyem daḥi **işbât**-ı münâsebet-i ‘arz-ı ḥâle delîl-i lemmîdür ki ğumüm [u] ekdâr ile kemâl-i za‘fımdan şüret-i **nev’iyyet**im daḥi **heyülân**-ı şayhun le’ın merâne ve ḥadeḳa-i çeşmim dîde-i **mevhûme** ve merdüm-i dîdelerim, **cüzün lâ-[ye]tecezzâ** ve **levḥ**-i sînem **uşturlâb** ve **hey’et**-i kâmetim **küre-i eflâke** dönmişdür ve bu **edille-i kaḥ’iyye kıyâs-ı fiḫî** gibi **aḥkâm**-ı aḥvâlimi **müşbit** degilse de **muzhirdür**. Gerçi **naẓm**-ı **kelâmım** ifâde-i merâmda **ḥafî** ve **mücmel** ve **müteşâbih** [ü] **mübhem**, lâkin **naşş**-ı vücûdum bu ma‘nâya **delâletde zâhir** ve **müfesser** ve **muḥkem**, binâ’en ‘aleyh bu bâbda kaşr-ı ḳalb idüp, bir ḥâli müderresde (?) **tâc**-ı **saḳf**dan seri ‘uryân ve **ḥarkâ(?)**-i **cidârî** ḥarîḳ ve perîşân ve âteş-i miḥnetden derûnî süzân ve çeşm-i **revzen**leri bārân-ı belâ ile giryân bir **oḥta** var ki **ta‘mîri**, baḥr-i ḥayrî bî-pâyân bir ehl-i iḥsân luḫfından bende-i ‘ummân olup, **binâ**-yı **saḳf** [u] **cidârâ** emr [ü] fermân devletlü, ‘inâyetlü, merḥametlü efendim sulḫânım ḥazretlerinüñdür.

Kaynaklar

- Abdulkadiroğlu, A. (1994). İsmâil Belîğ. *Nuhbetü’l-âsâr*; Ankara: AKMB Yay.
- Abik, A. D. (1993). *Ali Şîr Nevâyî’nin risâleleri: târîh-i enbiyâ ve hükemâ, târîh-i mülûk-i Acem, münşeât (Metin- gramatikal indeks-sözlük)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Açık, N. (2006). Nahîfî, *Türk dünyası edebiyatçıları ansiklopedisi*. Ankara: AKMB Yay., 2006, C. 6.
- Ahmed, R. (1300). *Lügât-ı târihiyye ve coğrafiyye*. İstanbul: 7.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyyâ, sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996.
- Akkuş, M. ve Yılmaz, A. (2011). *Hüseyin vassâf, sefine-i evliyâ*. İstanbul: Kitabevi Yay., 5.
- Araç, G. *Tokatlı Kânî’nin Münşeâtı ve İncelemesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aypay, A. İ. (1992). *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divanının tenkitli metni)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağdatlı, İ. P. (1951). *Hediyyetü’l-Ârifîn, esmâ’ü’l-müellifîn ve asârü’l-musannifîn. (tashih: K. Rifat Bilge-İbnülemin M. Kemâl)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1.

¹⁰⁰ Bu kelime grubu aynı mektup içinde iki kez geçmektedir. Okunuşunda tereddüt edildiğinden asıl şekli de

- Bursalı M. T. (1333). *Osmanlı müellifleri*. Dersaadet, C. II.
- Ceyhan, Â. (1997). Süleyman Nahîfî ve kasîde-i mudariyye tahmisi. Urfa: *Akademik Bakış*, Güz.
- Ceyhan, Â. (2000). Süleyman Nahîfî'nin Mevlidü'n-Nebî mesnevîsi. Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14.
- Ceyhan, Â. (2010). Ahmed Paşa'ya bir isnad dolayısıyla divan şiirinde aşkın niceliği. *Bursalı Şair Ahmed Paşa ve Dönemi*, Editör: Bilal Kemikli.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî ,tezkire-i safâyî*. Ankara: AKMB Yay.
- Çelebioğlu, Â. (1967). *Mesnevî-i Şerîf: aslı ve sadeleştirilmişiyile manzum Nahîfî Tercümesi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1.
- Çelebioğlu, Â. (1972). Süleyman Nahîfî ve fazilet-i savm (Zuhrü'l-Ahire) adlı eseri. Ankara: *Diyanet Dergisi*, 12.
- Çelebioğlu, Â. (1987). Süleyman Nahîfî'nin Hicretü'n-Nebî'nin adlı mesnevîsi. İstanbul: *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2.
- Çelebioğlu, Â. (1998). *Nahîfî'nin Risâle-i Hidriyye'si Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yay.
- Çiftçi, Ö. (2014). *Fatin Davûd, Hâtimetü'l-Eş'âr*. Kültür Bak. e-kitap:
- Çomar, A. (2001). *Süleyman Nahîfî, Enfüsü'l-Afak*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Develi, H. (1998). XVIII. yy. İstanbul'a Dair Risâle-i Garibe. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Durmuş, İ. (2000). İnşâ, *Diyanet İslâm ansiklopedisi*. İstanbul, 22.
- Ekinci, R. (2013). *Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî*. İstanbul: Buhara Yay.
- Er, Ş. (2014). *Nahîfî Süleymân Efendi külliyâtı*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yay.
- Erdoğan, M. (2011). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esir, H. A. (2006). *Münşeât-ı Lâmiî: (Lâmiî Çelebi'nin mektupları) - inceleme - metin - indeks - sözlük*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay.
- Fâik R. (1312). *Eslâf*. İstanbul: 'Âlem Matba'ası, C. 2.
- Fındıklılı İ. (1989). Tekmiletü'ş-şakâ'ik fî ehli'l-hakâ'ik. (tıpkıbasım: A. Özcan), İstanbul: Çağrı Yay.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı şiir tarihi* (çev. A. Çavuşoğlu). Ankara: Akçağ Yay., 3.
- Gökay, O. Ş. (1974). Tanzimat dönemine değin mektup. *Türk Dili Dergisi* Mektup Özel Sayısı, (30)274.
- Gölpınarlı, A. (1955). *Divan şiiri, XVIII. Yüzyıl*. İstanbul: Varlık Yay.

- Güzel, B. (2012). *Kemiksizzade M. Safvet, Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-eş'âr isimli şairler tezkiresi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksever, H. İ. (1995). *Eski Türk edebiyatında ömünşeâtlar ve Nergisî'nin Münşeâtı*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haksever, H. İ. (2001). Veysî ve Nergisî'nin karşılıklı mektupları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2.
- Haksever, H. İ. (2011). Nâbî münşeâtında mizahi ifadeler ve Râmî Paşa'ya yazdığı mizahi mektup, *Turkish Studies*, (6)2.
- <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2663> [erişim tarihi: 01.11.2014]
- İnal, İ. M. K. (1928). *Müstakimzâde Süleyman sa'deddîn, tuhfe-i hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- İnce, A. (2005). *Sâlim efendi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: AKMB Yay.
- İpekten, H. vd. (2002). *Şair tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yay.
- Kaplan, M. (1999). *Divan şiirinde kadın aşkı yok mudur? Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*. (haz. Mehmet Kalpaklı), İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Karaca, Y. (1997). *Süleyman Nahîfî Efendi ve mevlidi*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Ankara: Ankara, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, H. (2001). *Lâmi'î Çelebi'nin münşeâtı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karavelioğlu, M. (2014). Nahîfî Süleyman. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
- Keskinsoy, H. (2011). *Mekkî ve Nahîfî'nin kaside-i bürde tahmisleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, A. *Münşe'at-ı Veysî (İnceleme-transkripsiyonlu ve tenkitli metin)*. Devam eden doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Komasyon (1986). *Nahîfî Süleyman Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yay., 6.
- Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Levend, A. S. (2008). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: TTK Yay.
- Muallim N. (1307). *Osmânî şâ'irleri*. İstanbul.
- Muallim N. (1308). *Esâmî*. İstanbul.
- Müstakimzâde S. Sa'deddîn, *Mecelletü'n-Nisâb*. Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628.
- Oğraş, R. (2014). *Es'ad Efendi, bağçe-i safâ-enduz*. Kültür Bak. e-kitap:

- Oktay, A. (2014). *Nâbi'nin münşeât'ı: İnceleme-metin*. Yayınlanmamış doktora tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkırımlı, A. (2004). "Nahîfî Süleyman", *Türk Edebiyatı Tarihi (Ansiklopedisi)*. İstanbul: İnkılap Yay., 2.
- Şemseddin S. (1316). *Kāmûsü'l-A'lâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, 6.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî, (tıpkıbasım: C. Kurnaz-M.Tatcı)*. Ankara: Bizim Büro Yay., 2.
- Uludağ, Süleyman (1997). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yay.
- Usluer, Zekeriya (hızl.), (1994). *Süleyman Nahîfî Hayatı, Eserleri ve Hilyetü'l-envar'ı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, M. (2006). "Nahîfî", *Diyanet İslâm ansiklopedisi*. İstanbul, 32.
- Yasav, O. (1995). *Hilyetü'l-Envar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde âyet ve hadisler*. İstanbul: Kesit Yay.
- Yöntem, A. C. (1927). On ikinci asr-ı edebî'nin meşhûr sîmâlarından Süleymân Nahîfî. *Hayat Mecmuası*, 22.
- Ziyâ, P. (1311). *Mukaddime-i harâbât*. İstanbul: Matba'a-i Ebuzziyâ.
- Zübeyiroğlu, R. (1989). *Mehmed Tevfik Efend, mecmuatü't-terâcim*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.